

ÉPÍTŐK SE
HELIKTIT BARLANGKUTATÓ
CSOPORT JELENTÉSE

1992

5478
Bartók István
92/6

É P I T Ő K SE.
HELIKTIT BARLANGKUTATÓ CSOPORT
1992. ÉVI JELENTÉSE

Készítették:	Hartig Miklós	Nagy Ferenc
	Hartig Judit	Nagy László
	Ilon Gábor	Holczhauser Adrienn
	Kállay István	Szalay Jenő
	Kállayné R. Judit	Szatmári Dénes
	Kozor Róbert	Szilágyi László
	Lakatos Richárd	Vajtó Zoltán
	Móri Lajos	Fellegyéri László
	Benesch Zoltán	Schafer István Zsolt

TARTALOMJEGYZÉK

- I. A csoport 1992. évi munkaterve
- II. A fejezetek rövid összerezése
- III. Beszámoló a csoport feltáró és barlangvédelmi tevékenységéről
- IV. Tudományos munkák
- V. Dokumentációs munkák
- VI. Csoportélet

A veszprémi Építők SE. Heliktit Barlangkutató Csoport
1992. évi munkaterve

1. A Szentgál melletti Mecsek hegyben levő Kő-lik barlang további feltérása. A felső " Nagy terem " fenekének kiemelése, ugyanis egy oldalirányú ásásnál e fenék alá kerültünk, így bebizonyosodott, hogy az egész terem alja álfenék.
2. A Kő-lik barlang "Rész" járatának további bontása, régészeti leleteinek szakszerű kimentése, analízálása.
3. Augusztusi kutatótábor szervezése és létesítése.
A tábor ideje alatt a barlangi munkálatokon kívül, a meredek hegyoldalba -szerpentin szerűen- lépcsők kialakítása, fa- és kőanyaggal.
4. A solymári Ördög-lyuk barlangban további térképezés.
5. Gyermeknapra májális rendezése barlangtúrával egybe-
kötve az Alszezi réten.
6. Más csoportoknál látogatás, segítség és fűrészes.
7. Túrák, teljesítménytúrák az országon belül. Magas-
hegyi túrák a Magas Tétrában és az Alpokban.

II. A fejezetek rövid összegezése

A III. fejezet a csoport 1992. évi munkáját ismerteti, melyben a fontosabb feladatok a következők voltak:

- a solymári Ördög-lyuk barlang további mérése
- a szentgáli Kő-lik barlangban a " Régész" felirat további bontása. A felső "Nagy terem " és a legalsó terem bontása.

A IV. fejezet tudományos része a jelentésnek, mely Ilon Gábor rövid ismertetését tartalmazza.

Schafer István Eszolt ismertetése

Az V. fejezet a dokumentációs munkákat tartalmazza.

A VI. fejezet a csoport túráiról ad rövid áttekintést. Több újságcikket, rendezvény és előadás leírását és publikációkat tartalmaz.

III. Beszámoló a feltáró és barlangvédelmi tevékenységről

Beszámoló

Fotók

Csoportunk- a veszprémi Építők SE. Heliktit Barlang-
kutató Csoportja- két területen végzi munkáját. Egyrészt
a solymári Ördög-lyuk barlang térképezését, másrészt
a szentgáli Kő-lik barlang további feltárását. Ez utóbbi
barlangban nagyobb időráfordítással dolgoztunk.

A solymári Ördög-lyuk barlangban folytattuk a mérése-
ket, de még mindig nem sikerült teljesen felmérni, ezért
a teljes térképanyagot a mérés végleges befejezése után
publikáljuk.

A szentgáli Kő-lik barlangban folytattuk a "Rész" -
fárat bontását, amelyben több-kevesebb leletet talál-
tunk. Voltak köztük emberi, állati csontok, edény, korsó
töredékek, melyek analízálás céljából a pápai Muzeumba
kerültek.

A legújabb terem előtti folyosó szakaszt is bontottuk,
ami laza, löszös, agyagos elegy bontását jelentette.
E folyosó szakasz kónuszosan szélesedik lefelé és így
néz ki, hogy igen mélyre fog lenyúlni amikor elérjük
a karsztvíz szintjét.

Régebbi elképzeléseink egyre inkább kezdenek bebizo-
nyosodni, hogy a barlang több hatalmas folyosó-rendszer-
ből fog állni.

Munkáinkat nagymértékben zavarta egy-két renitenskedő személy a csoportban, akiktől már megszabadultunk. Nehezítette továbbá az is, hogy a réten levő konténer házat egyszerűen ellopták. Később a rendőrség segítségével Márkó találtunk rá egy ház kertjében. Az illetőt köteleztük a ház visszaszállítására, ami szeptember közepén megtörtént.

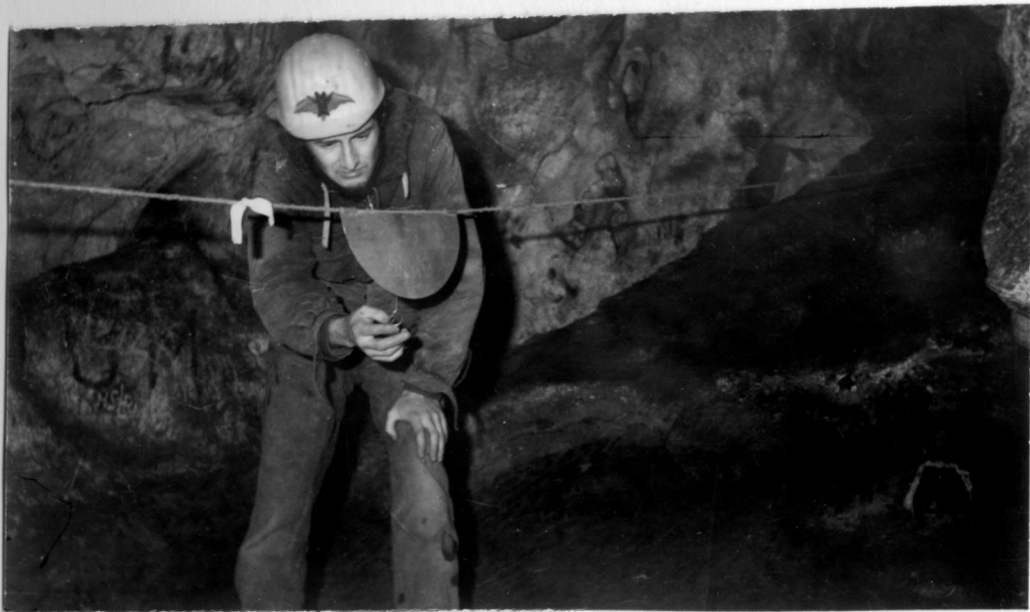
Video filmet forgattunk a barlangban több hétvégén keresztül. Ebből egy 40 perces filmet készítettünk, melyet a veszprémi Melvőrségi Művelődési Otthonban mutattunk be a nyilvánosság előtt.

Kő-lik barlang

Cseppkő különlegességek

Ördög-lyuk barlang térképezés

Egy háznak lába kelt...

Megvenni drága, elvinni egyszerű – gondolhatta magában az ismeretlen, amikor először szemrevételezte a *Veszprémi Építők Természetbarát SE Heliklit barlangászcsoportjának* kutatóházát. A „patentul” kivitelezett, alumíniumborítású konténerépület két és fél éve állt a *Szentgál* melletti *Alszei-rét* szélén és szolgálta a közeli *Kő-lik* barlang feltárásán fáradozó barlangászokat. Az SE tagjai hosszú időn át gyűjtögették a rávalót, hogy a fiúknak legyen hol tartani szerszámaikat, eszközeiket, a hosszú asztal mellé telepedve normálisan étkezhessenek. A helyi önkormányzat jóvoltából van ugyan egy másik „tanyájuk” is, de jóval messzebb, a falu közepén.

Szóval, a kutatóház praktikus dolog volt, amíg megvolt. *Május 18–23. között valaki, pontosabban valakik, nem átalottak teherautót, darus kocsit szerezni, hogy úgy ahogy volt, egyben „megfűjják” a három és fél tonnas épületet.* Tavaly „csak” fel-

törték – nyilván mások –, kötelekkel, lámpákkal, szerszámokkal könnyítve meg az egyesületet, idén elvitték mindenestül, igaz, üresen. A barlangászok a „kunyhó” felújítására készültek, így csak a nagy asztal volt benne. Szeretheti az összkomfortot a finesz es idegen, mert egy hét múlva a deszkából takarosra ácsolt „pottyantós budi” is a ház után ment.

Vajon melyik kistelket, esetleg szőlőbirtokot ékesíti most a kétszázezer forint értékű szerzemény? Olvasóink segítségével talán sikerül ráakadni. *A lába kelt ház „személyleírása”: 2,1 m magas, 5,9 x 2,2 m-es külméretű, ajtaja, ablaka épületjelleggel kölcsönöz neki, „ruházata” vasvázra rögzített alumíniumlemez, kíséretében vélhetően egy deszka vécebódé is tartózkodik.*

A becsületes nyomravezetőt a kárvallottak egész biztosan tiszteletbeli barlangásszávatják.

– sbe –

IV. Tudományos munkák

1. Régészeti jelentés

Készítette: Ilon Gábor

2. A barlang élővilége

Készítette: Schafer István Zsolt

JELENTÉS A SZENTGALI KÖ-LIK BARLANG RÉGÉSZETI EREDMÉNYEIRŐL
1992-BEN

A tárgyévben a barlangkutatók folytatták a barlang tisztítását az Alsó Szinten. Nagyon minimális lelet került elő: ember- és állatcsontok, edénytöredékek.

Az eddigi munkálatok során begyűjtött ember- és állatcsontokat feldolgozásra már a Nemzeti Múzeumba szállítottuk. A kerámialeletek új információt nem nyújtanak.

A Régész járásban alig folyt munka, csak néhány tárgyi lelet került elő.

Az Alsó Szinten remélhető, hogy a tárgyévben jelentkezett más minőségű talajban (vörösbarna) esetleg lesz érintetlen, a víz által el nem mozgatott réteg, sír, tüzelőhely, stb. (Ebből a rétegből nem rendelkezünk iszapolási mintával, kora így jelenleg nem ismert. Mit mond a geológus?)

Az 1993-as évben tehát *mindenképpen el kellene dönteni*, hogy várható-e még valamilyen jelenség az Alsó Szinten és a Régész járásban? Geológiai, malakológiai, aprógerinces fauna vizsgálatra mintát *okvetlenül fel kell venni ebből a rétegből!*

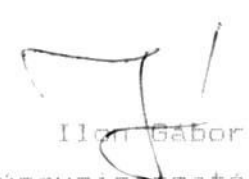
Csak ezen kérdések világos megválaszolása után következnek először a nagygerinces fauna, majd az embertani anyag vizsgálata, s ezt követően embercsonton végzett C-14-es mérés.

A tárgyév legfontosabb régészeti eredménye, hogy mind a hazai, mind a külföldi kutatás először értesülhetett a barlangban folyó munkáról és elsősorban régészeti eredményeiről. Tanulmányom megjelent a *Tapolcai Városi Múzeum Közleményei* 2 (1991) kötetében (lásd a mellékletet), német nyelvű

resümével.

Az 1993. január 11.

Pápa, 1993. január 11.

Ilon Gábor
régész, múzeumigazgató

A SZENTGÁL MECSEK-HEGYI KŐ-LIK BARLANG RÉGÉSZETI EMLÉKEI

Előzetes jelentés

A Bakony-hegységben a legújabb kutatások¹ szerint (1983-ig) 578 barlangot ismerünk. Ezt a számot eggyel növeli az itt közlésre kerülő szentgáli Kő-lik (1. ábra) barlang, amelyet a hivatkozott kataszter nem tartalmaz. Ennek részben érthető oka, hogy a Kő-lik barlang kutatása csak 1984-ben indult.

A barlang (feltárása még nem befejezett) a közep-méretű barlangok² közé sorolható kb. 400 m-es hosszúságával. A Kő-lik barlang feltárását egyre intenzívebb munkával a veszprémi Építők SE Helikopt barlangkutató csoportja végzi. Vezetőjük Hartig Miklós, helyettese Szalay Jenő.

A barlang Szentgál községtől dél délnyugatra, a 448 m tf. magasságú Mecsek-hegy északnyugati oldalán található (2. ábra). Bejárata nyugati tájolású (3. ábra). A Kő-lik feltárás előtti állapotát Dornyai B.³ leírásából ismerjük. Ezek szerint: „...2 m széles nyílása nyugat felé néz; hossza 4 m, szélessége 2–3 m; észak felé egy 80 cm széles, 50 cm magas kürtő lejt belőle erősen lefelé.” A Dornyai-féle leírás – a mai elnevezésekkel azonosítva – az „Előtér” és a „Régész járat” induló szakaszának feltárás előtti állapotát rögzíti. A barlangászok 1984-ben az erősen lejtő és szűkülő aknában kúszva kb. 15 m-t haladva az alaptérkép (3. ábra) szerinti „A” pontig jutottak el. A barlang egyébként három, nagyjából egymással párhuzamos, észak-déli irányú törésvonal mentén kialakult járat- és teremrendszerből áll.

A barlangászok eddigi munkálkodásuk során 50–60 cm-es színsüllyesztést végeztek a bejárati részen, és 140/160 cm-t mélyítettek az azt követő „Előtér” területén. Kitisztították a lejtős „Régész járat” északi és déli („Alsó szint”) szakaszát, járhatóvá tették az „Elosztó terem” és az „Előtér” után nyíló függőleges aknát. Mászva jutottak be az ún. „Nagyterembe”, majd kúszva fedezték fel a barlang további járatait és teremt („Alsó – és Új terem”). Munkálataik igazán intenzív korszaka 1987 májusától vette kezdetét. Szalay Jenő csoportba kerülésével. Ő figyelt fel a régészeti leletek jelentőségére, bár az addig csak szórva nyosan jelentkező kerámiatöredékeket korábban is el-tették. Ő értesítette Regenye Judit régészt (Veszpr-

ém), aki a csoport 1988. évi jelentésébe a régészeti leletek leírását elkészítette, az előző évek anyagával együtt. A leletek tömegesen 1989–90-ben kerültek begyűjtésre, de 1990 végén már érzékelhetően esőkent mennyiségűk. 1990 végére a „Régész járat” északi szakaszán kifogyott a humusszal kevert kötő-melék, s vörösbarna⁴ talaj jelentkezett. Ugyanitt a járat úgy beszűkül, hogy az előre haladás lehetetlenné vált. A „Régész járat” déli, mélyebben haladó ágában („Alsó szint”) helyenként már elérték a vörösbarna réteg tetejét.

Régészeti leleteket csak a bejáratnál, az „Előtérben” és a „Régész járatban” találtak feltárásuk során. A szerző 1989 végén kapcsolódott be a munkálataikba, s kíséri azóta is rendszeresen figyelemmel a barlangászok tevékenységét.

A régészeti leletek leírása és keltezése⁶

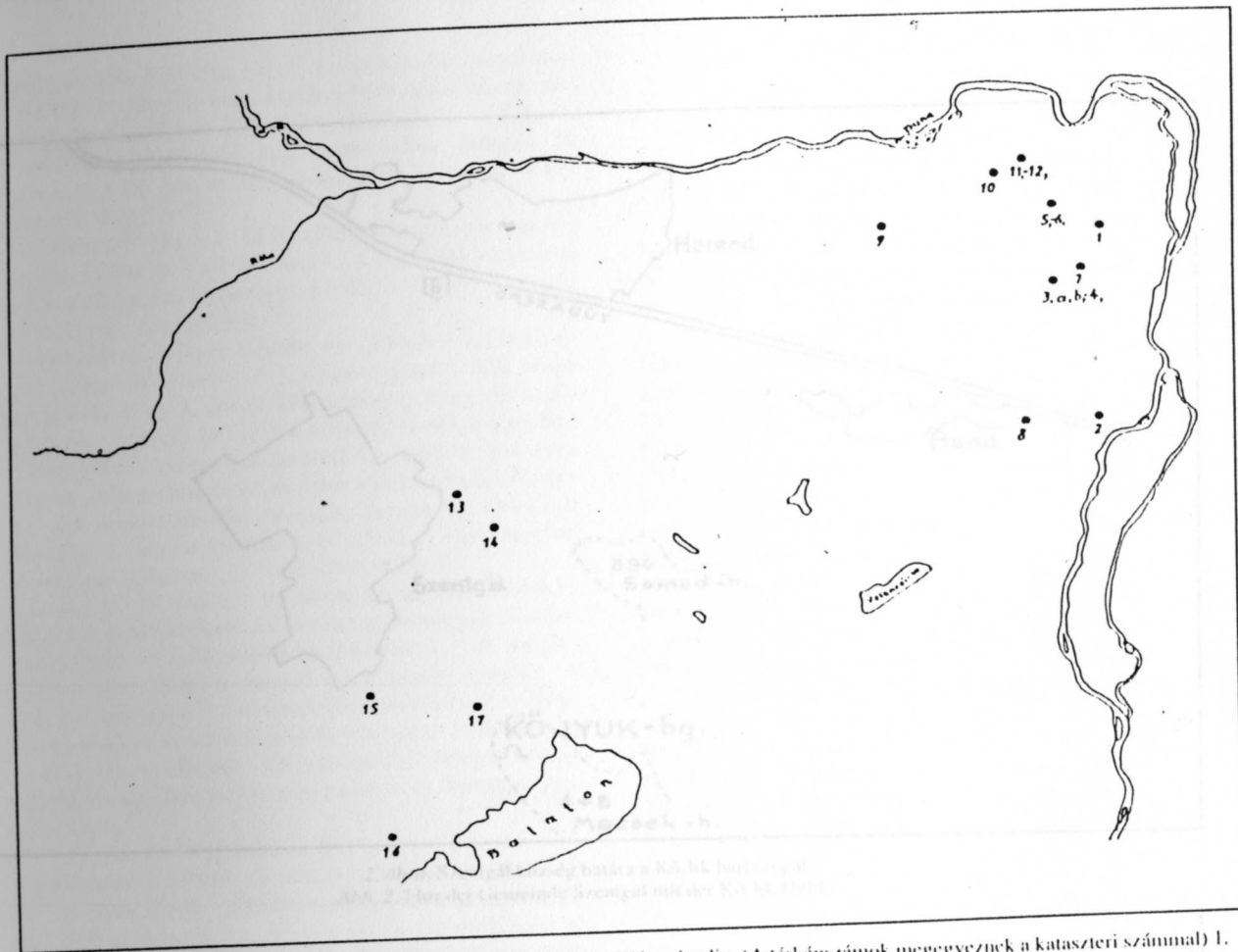
A leletek begyűjtése nagyrészt a barlangban folyik, egészen kis mennyiség kerül a depotra, ahonnan ugyancsak kiszedik. Szinte lehetetlen, hogy egy töredék is elvesszen a nagy odafigyelés mellett. A mégis elvesztett mennyiséget 1%-ra sem tesszük, s annak nagyrésze is inkább egészen apró esont lehet.

a) *Rézkor*, baden/péceli kultúra edénytöredékei. Előkerülési helye: „Régész járat. *Bögre* (7. ábra 9.) és *fazék* (?) (8. ábra 4.) töredékei bebökdösött dísszel, kannelurával, illetve lécs-dísz és fül kombinációjával. *Tálka* (7. ábra 10.) lenese-szerű benyomott díszekkel a perem alatt.

B) *Középsőbronzkor*, kisapostagi kultúra 3./dunántúli mészbetétes kerámia kultúrája (DMK) korai szakasza:

Előkerülési helye: a bejárati rész teraszán, az „Előtér” mélyítése során 1984–88 szeptembere között, valamint 1991 nyarán a „Régész járat” Alsó szintre eső szakaszán a vörösbarna talaj felszínéről.

Széles mészbetétésávval díszített *bögre* peremtöredéke (6. ábra 1.), *gömbös testű edény* nyaktöredéke, széles mészbetét sávok között cikk-cakk mintával (6.

1. ábra. Dunántúli barlangok régészeti leletekkel a neolitikumtól a XV. századig. (A térképszámok megegyeznek a katasteri számmal) 1. Csobánka, 2. Diósd, 3 a, b.-4. Nagykovácsi, 5-6. Pilisszántó, 7. Solymár, 8. Söskút, 9. Bajna, 10. Keszthely, 11-12. Pilisszentlélek, 13. Csesznek, 14. Dudar, 15. Szentgál, 16. Vászoly, 17. Veszprém

Abb. 1. Höhlen in Transdanubien mit archäologischen Funden von der Neusteinzeit bis zum XV. Jahrhundert (Die Landkartenummern stimmen mit den Katasternummern überein) 1. Csobánka, 2. Diósd, 3 a, b.-4. Nagykovácsi, 5-6. Pilisszántó, 7. Solymár, 8. Söskút, 9. Bajna, 10. Keszthely, 11-12. Pilisszentlélek, 13. Csesznek, 14. Dudar, 15. Szentgál, 16. Vászoly, 17. Veszprém

ábra 2.). Hasonló edény, *urna* (?) oldaltörredékei szintén mészbetéttel (6. ábra 3.). *Fazékurna* (6. ábra 4-5.) fenékdoldal és oldaltörredéke hármass vonalkötéggel. *Korsó* (10. ábra) nyakperem/válltörredéke, a perem közelében széles mészbetétsávval, a vállon karcolt vonalkötéggel.

A korszak emlékanyagát mindössze néhány töredék képviseli.

A kultúra hasonló leleteit ismerjük: a balatonakali sírból, Veszprém-Várhegy telepéről, Veszprém-Tűzér utcából, Tihany, Csopak, Fadd-Győzelem Tsz és Bakonyszentlászló-Kesellőhegy I. földvéra lelőhelyekről, hogy csak néhányat említsünk.⁷ *Keltezés*: Reinecke BA-1, a vatyai és a gátai kultúrák kezdete, a hatvani kultúra tokodi csoportjának ideje.

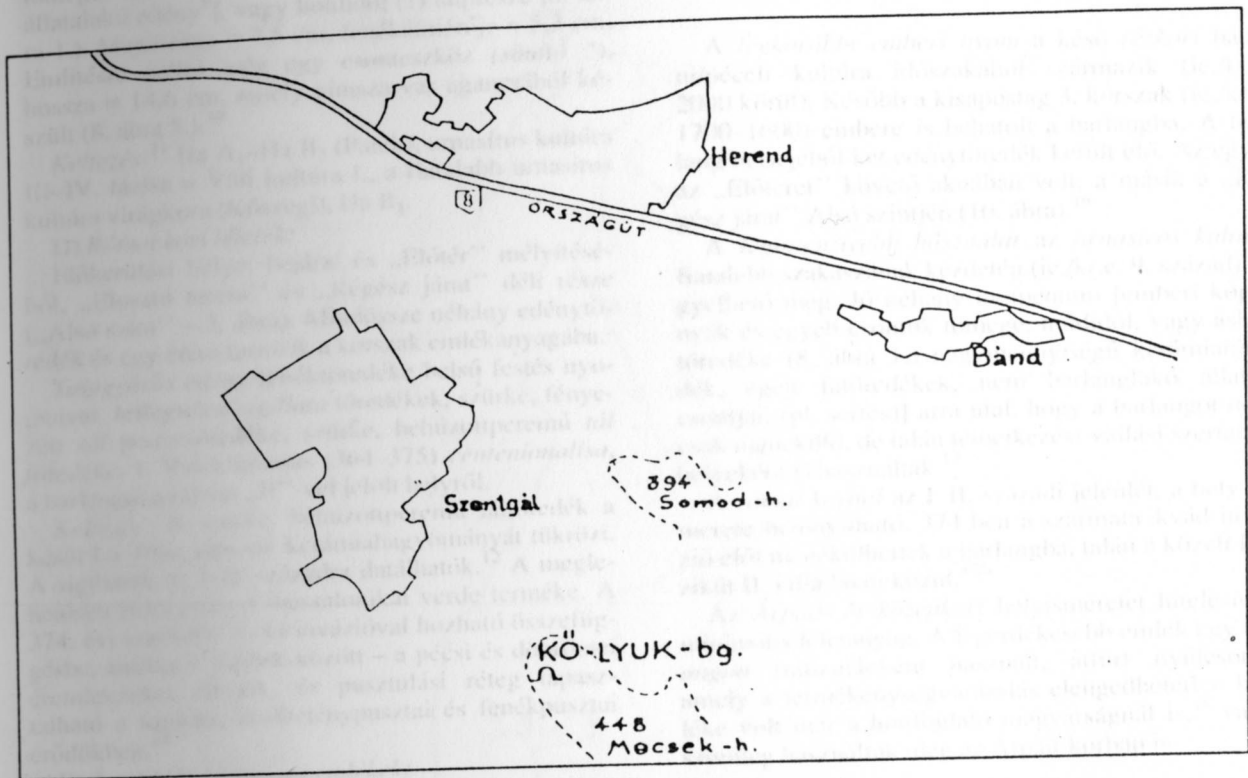
C) *Későbronzkor*, urnasíros kultúra:

Előkerülési helye (3. ábra): a bejárati rész teraszán és az „Előtér” mélyítéséből, valamint a „Régész já-

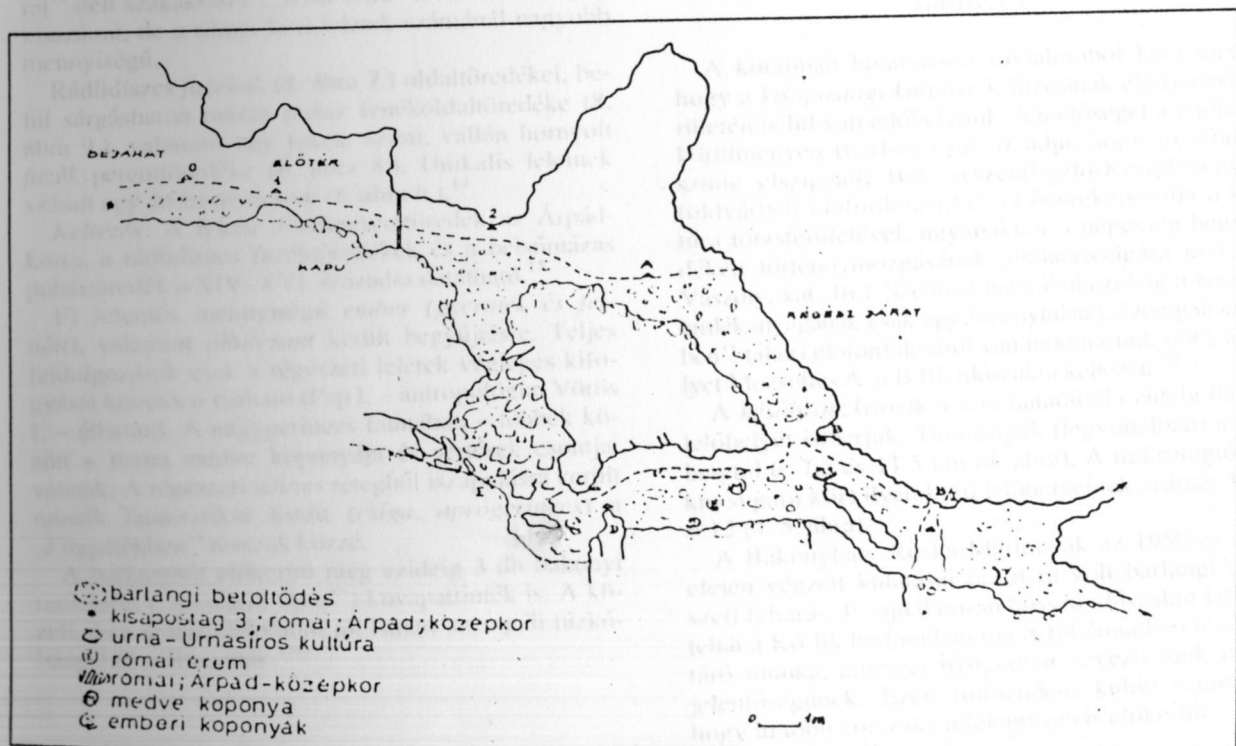
ratból” (1984-1990). Az alábbiakban a nagymennyiségű anyagból csak a legtipikusabbakat írjuk le, és közöljük rajzban is.

Urna, nagyméretű tárolóedény (9. ábra). Magassága = 41 cm, fenékmérete = 14,6 cm, szájmérete = 31 cm. Szürke, alsó fele rücskös felületű. *Urna* (6. ábra 6.) a vállon karcolt párhuzamosokkal, alatta ferdén bekarcolt vonaldíszítés.

Urna (6. ábra 8.) oldaltörredéke benyomkodott díszítéssel. *Urna* (6. ábra 7., 9.) a váll alatt függőleges kannelurázással, illetve vízszintesen kannelurázott *urna* oldaltörredéke (6. ábra 10.). *Urnatörredékek* benyomkodott lécdíszsel (7. ábra 1.) *Behúzott peremű* (7. ábra 2.), *síkozott* (7. ábra 4.) és *turbántekezes peremű tálak* (7. ábra 3., 5.) töredékei. *Gömbszelvényű és mély tál* töredékei (8. ábra 2. 3., 7. ábra 7.). *Csuprok szalagfüllel* (7. ábra 8.). *Bögrék* (7. ábra 6.) a vállon függőleges kannelurázással. *Amphora* (?) kü-

2. ábra. Szentgál község határa a Kö-lük barlanggal
 Abb. 2. Flur der Gemeinde Szentgál mit der Kö-lük Höhle

3. ábra. A Kö-lük barlang hosszszelvénye (részlet) a feletek előkerülési helyével
 Abb. 3. Längsschnitt der Kö-lük-Höhle (Teil) mit den Fundstellen

lönleges füle (7. ábra 11.).⁸ *Askox* [madár- vagy más állatalakú edény⁹], vagy holdidol (?) talprésze (8. ábra 1.). Magassága = 7,5 cm, fenékmérete = 5,3 cm. Említésre méltó még egy esonteszköz (*simitó* ?), hossza = 14,6 cm, amely gímszarvas agancsából készült (8. ábra 5.).¹⁰

Kelkezés:¹¹ Ha A₁–Ha B₂ (Patek), urnasíros kultúra III–IV. fázisa = Váli kultúra I., a fiatalabb urnasíros kultúra virágkora (Kőszegi), Ha B₁.

D) *Római kori leletek:*

Előkerülési helye: bejárat és „Előtér” mélyítéséből, „Elosztó terem” és „Régész járat” déli részén („Alsó szint” – 3. ábra). Mindössze néhány edénytöredék és egy érem tartozik a korszak emlékéanyagába.

Talpgyűrűs edény fenéktöredéke belső festés nyommaival. Jellegetlen *sigillata* töredékek, szürke, fényezett *tál* peremtöredéke, szürke, behúzottperemű *tál* töredéke, I. Valentinianus (364–375) *centenionalisa*, a barlangalaprajzon „E”-vel jelölt helyről.

Kelkezés: A szürke, behúzottperemű *tál* töredék a késői La Tene időszak kerámiahagyományát tükrözi. A *sigillata* az I–II. századra datálható.¹² A meglehetősen ritka érem a thessalonikai verde terméke. A 374. évi szarmata–kvád invázióval hozható összefüggésbe, amikor – többek között – a pécsi és dóbróntei éremleleteket elrejtik, és pusztulási réteg tapasztalható a ságvári, alsóheténypusztai és fenékpusztai erődökben.¹³

E) *Árpád- és középkori emlékek:*

Előkerülési helyük (3. ábra) a bejárat és az „Előtér” mélyítéséből, „Elosztó terem” és a „Régész járat” déli szakaszáról („Alsó szint”). Az emlékéanyag kisszámú, de a római kori leletek számánál nagyobb mennyiségű.

Rádlidíszes *fazekak* (8. ábra 7.) oldaltöredékei, belül sárgásbarna mázas *pohár* fenékdaltöredéke (8. ábra 9.), valamint egy fekete színű, vállán hornyolt *fazék* peremtöredéke (8. ábra 8.). Unikális leletnek számít egy átfúrt *nyílcson*t (8. ábra 6.).¹⁴

Kelkezés: A fekete fazékperemtöredék az Árpád-korra, a rádlidíszes fazéktöredékek és a belsőmázas pohártöredék a XIV–XVI. századra datálható.¹⁵

F) Jelentős mennyiségű *ember* (gyermek és felnőtt), valamint *állatsont* került begyűjtésre. Teljes feldolgozásuk csak a régészeti leletek végleges kifogyását követően várható (Pap I. – antropológia, Vörös I. – állattan). A nagygerinces faunában – többek között – barna medve koponyája és sertések esontjai vannak. A régészeti leletes rétegből iszapolásra került minták faunisztikai listáit (*csiga*, *aprógerinces*) a „Függelékben” tesszük közzé.

A barlangból előkerült még ezideig 3 db bakonyi radiolarit, („szentgáli típus”) kovapattinték is. A közeli, és a szakirodalomból jól ismert szentgáli tűzköbányából származnak.^{15/a}

A barlang használata a különböző történelmi korszakokban

A legkorábbi emberi nyom a késő rézkori bádeni/péceli kultúra időszakából származik (ie./kr.e. 2000 körül). Később a kisapostag 3. korszak (ie./kr.e. 1700–1600) embere is behatolt a barlangba. A barlang belsejéből két edénytöredék került elő. Az egyik az „Előtér” követő aknában volt, a másik a „Régész járat” Alsó szintjén (10. ábra).¹⁶

A legintenzívebb használat az urnasíros kultúra fiatalabb szakaszának kezdetén (ie./kr.e. 9. század) figyelhető meg. Jó néhány momentum [emberi koponyák és egyéb esontok tömege, holdidol, vagy askos töredéke (8. ábra 1.) nagymennyiségű kerámiatöredék, égett fatöredékek, nem barlanglakó állatok esontjai, (pl. sertés)] arra utal, hogy a barlangot nem csak menekülő, de talán temetkezési-vallási szertartás helyeként is használták.¹⁷

A római korból az I–II. századi jelenlét, a hely ismerete bizonyítható. 374-ben a szarmata kvád invázió elől menekültek a barlangba, talán a közeli Füzükút II. villa lakói közül.^{17/a}

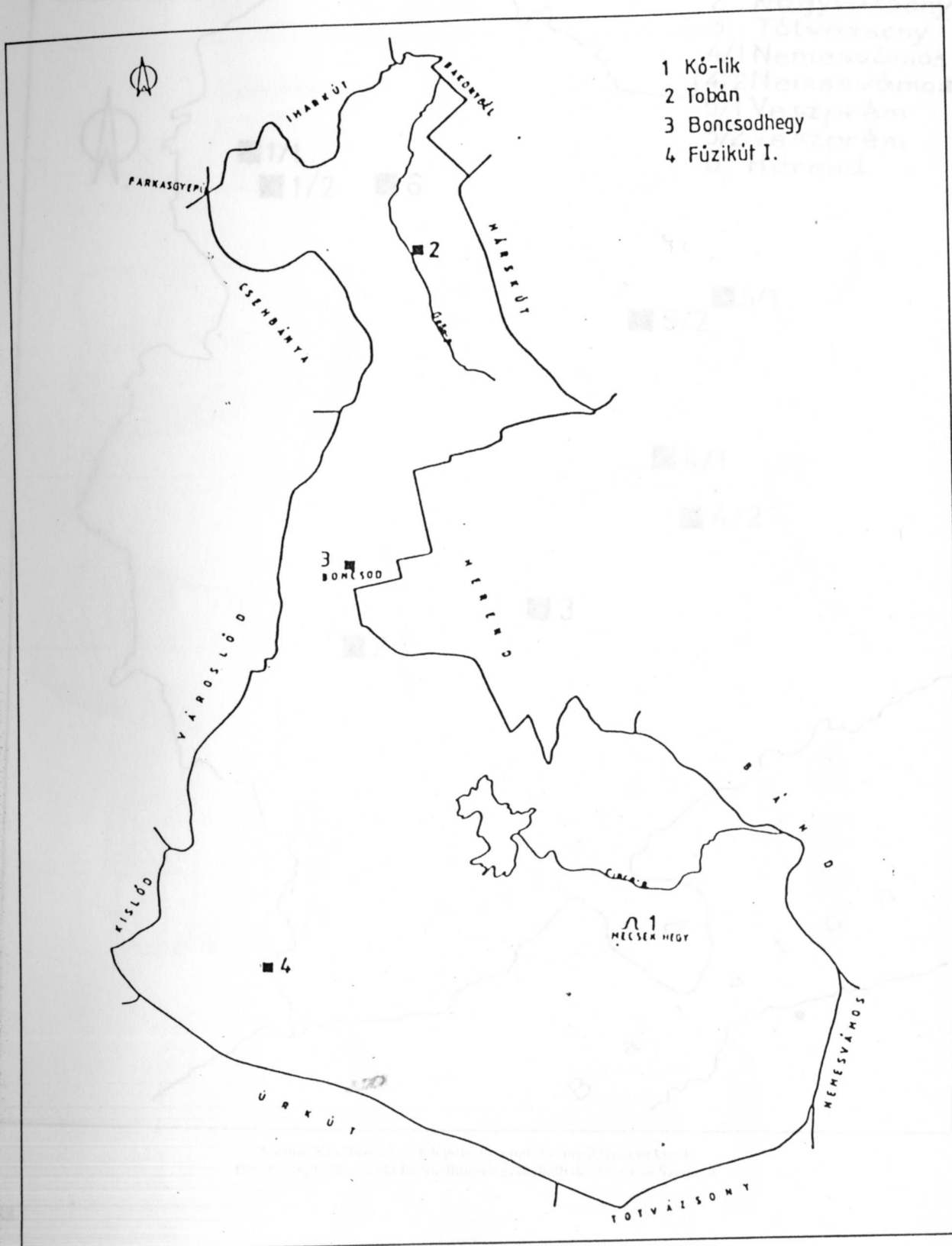
Az Árpád- és középkori helyismeretet hitelesíti a minimális leletanyag. A legérdekesebb emlék egy ún. *ongon* (talizmánként használt, átfúrt nyílcson), amely a termékenységarázslás elengedhetetlen kelléke volt már a honfoglaló magyarságnál is,¹⁸ valószínűleg használták még az Árpád-korban is.

A Kő-lík barlang középső- és későbronzkori környezete

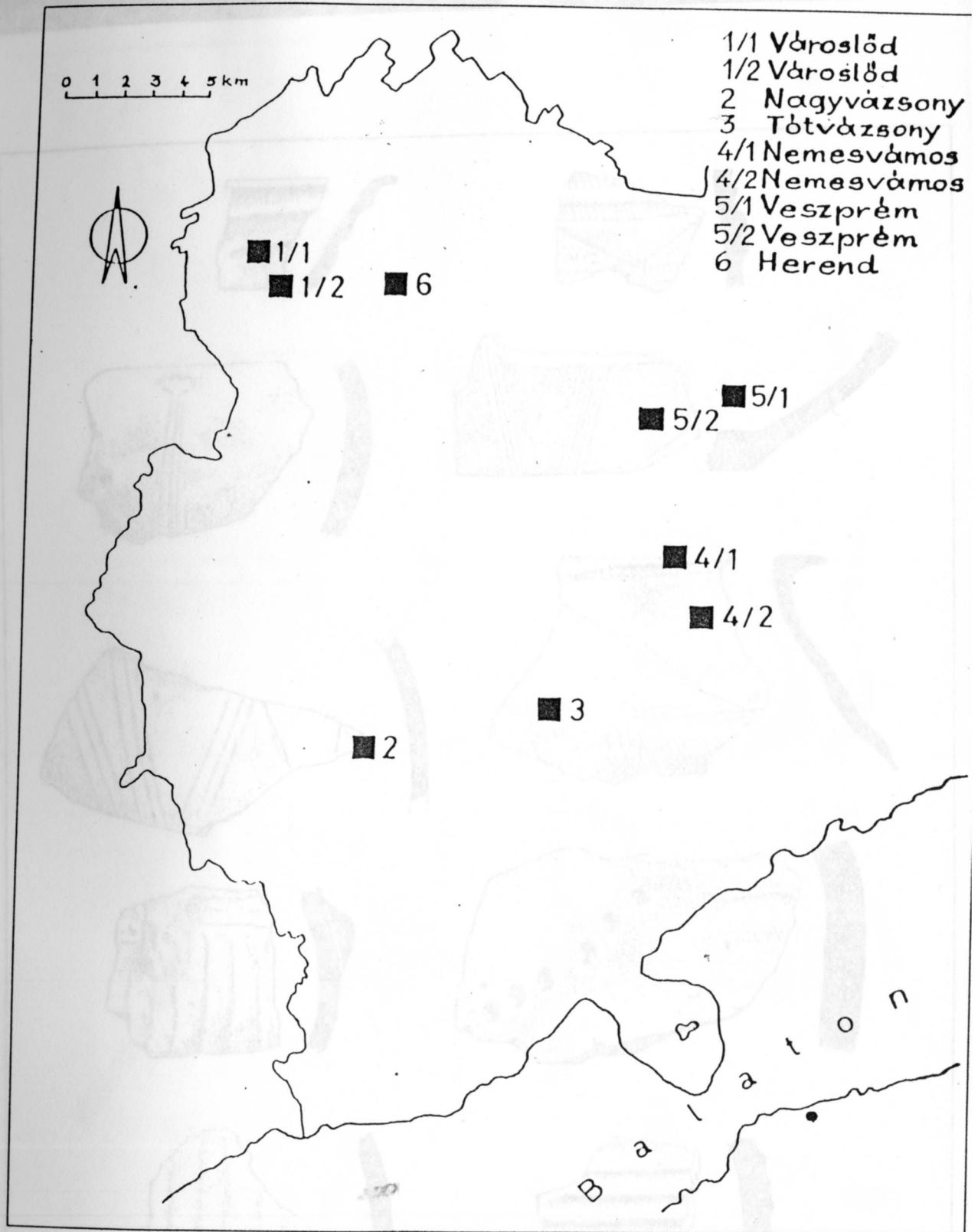
A korábban hivatkozott irodalomból közismert,¹⁹ hogy a *kisapostagi kultúra* 3. fázisának elterjedési területén belül van lelőhelyünk. Jelentőségét a lelőhely-körülményen (barlang) túl az adja, hogy az ezideig szinte elszigetelt Bakonyzentlázló-Kesellohegy I. földvárbeli előfordulási helyet összekapcsolja a kultúra törzsterületével, ugyanakkor a népesség hegyvidéken történő mozpásának általánosságára utal (ld. Vászoly, kat. 16.). Szentgál határából ezideig a korszak emlékéanyagának csak egy bizonytalan („szentgáli erdőben” talált) előfordulásáról van tudomásunk (*tör*), amelyet Mozsolics A. a B III. időszakra keltezett.²⁰

A későbronzkornak a falu határából ezideig három lelőhelyét ismerjük. Távolságuk (légvonalban) a barlangtól 6; 7,5 és 11,5 km (4. ábra). A mikrorégió (15 km sugarú kör) ilyen korú lelőhelyeinek száma: 3 + 9 = 12 (4. 5. ábra).

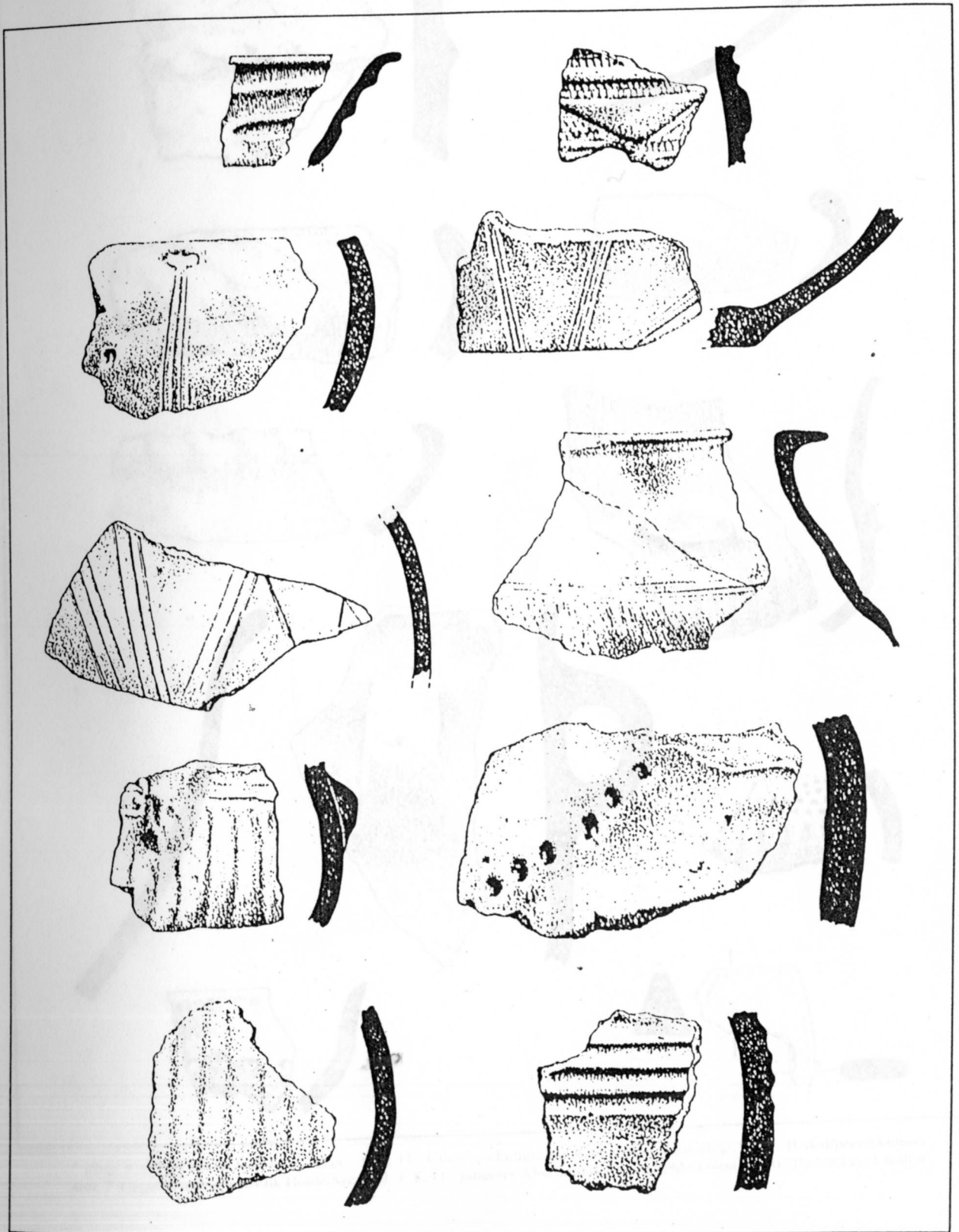
A Bakonyban, Roska Mártonnak az 1950-es évek elején végzett kutatásai óta nem volt barlangi régészeti feltárás. E sajnálatosan hosszú időszakot követte tehát a Kő-lík barlangban ma is folyamatban lévő feltáró munka, amelyet nyugodtan nevezhetünk úttörő jelentőségűnek. Ezen túlmenően, külön szerencse, hogy itt több korszak emlékéanyaga is előkerült.

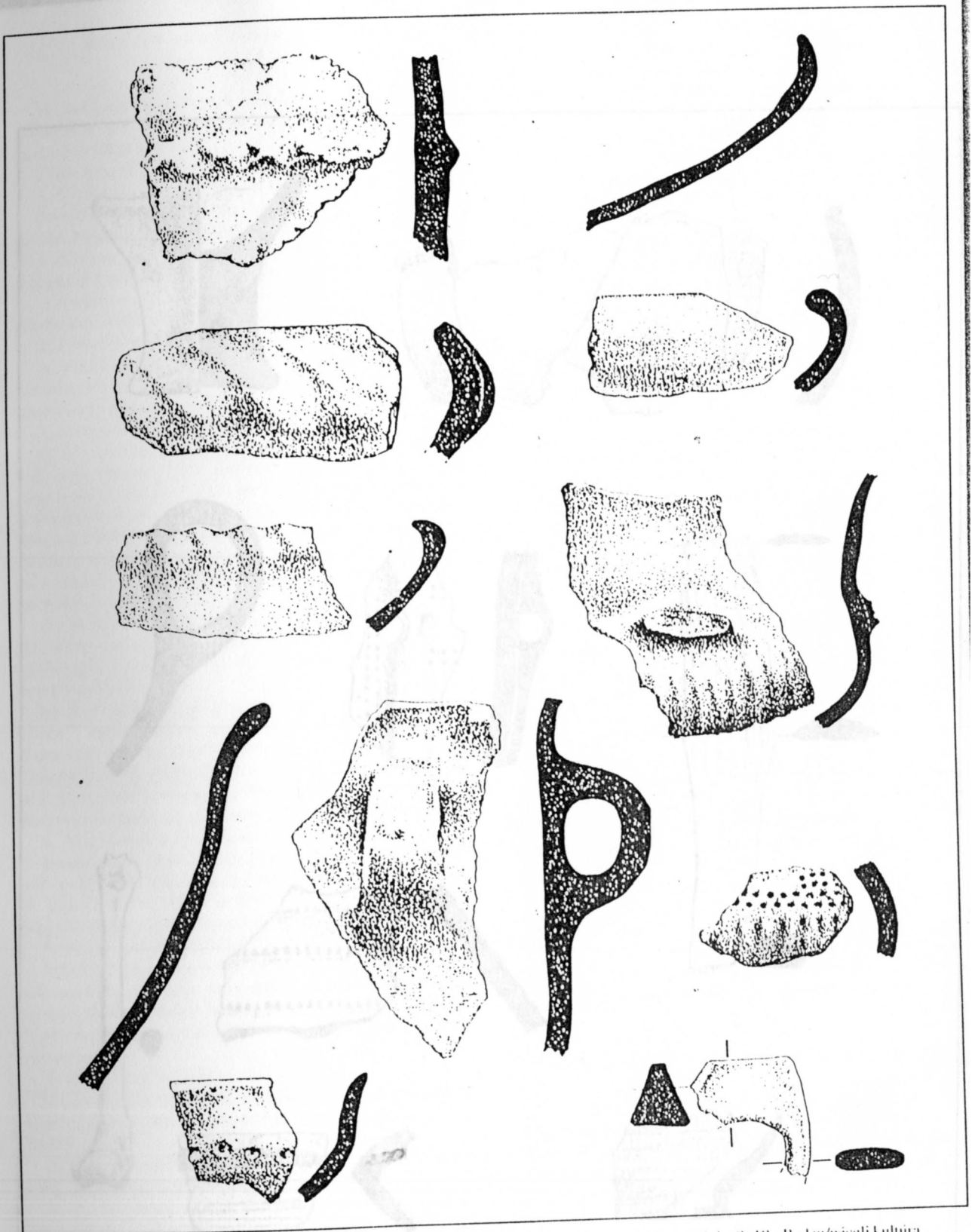
4. ábra. Későbronzkori településnyomok Szentgál határában
 Abb. 4. Jungbronzezeitliche Siedlungsspuren in der Flur von Szentgál

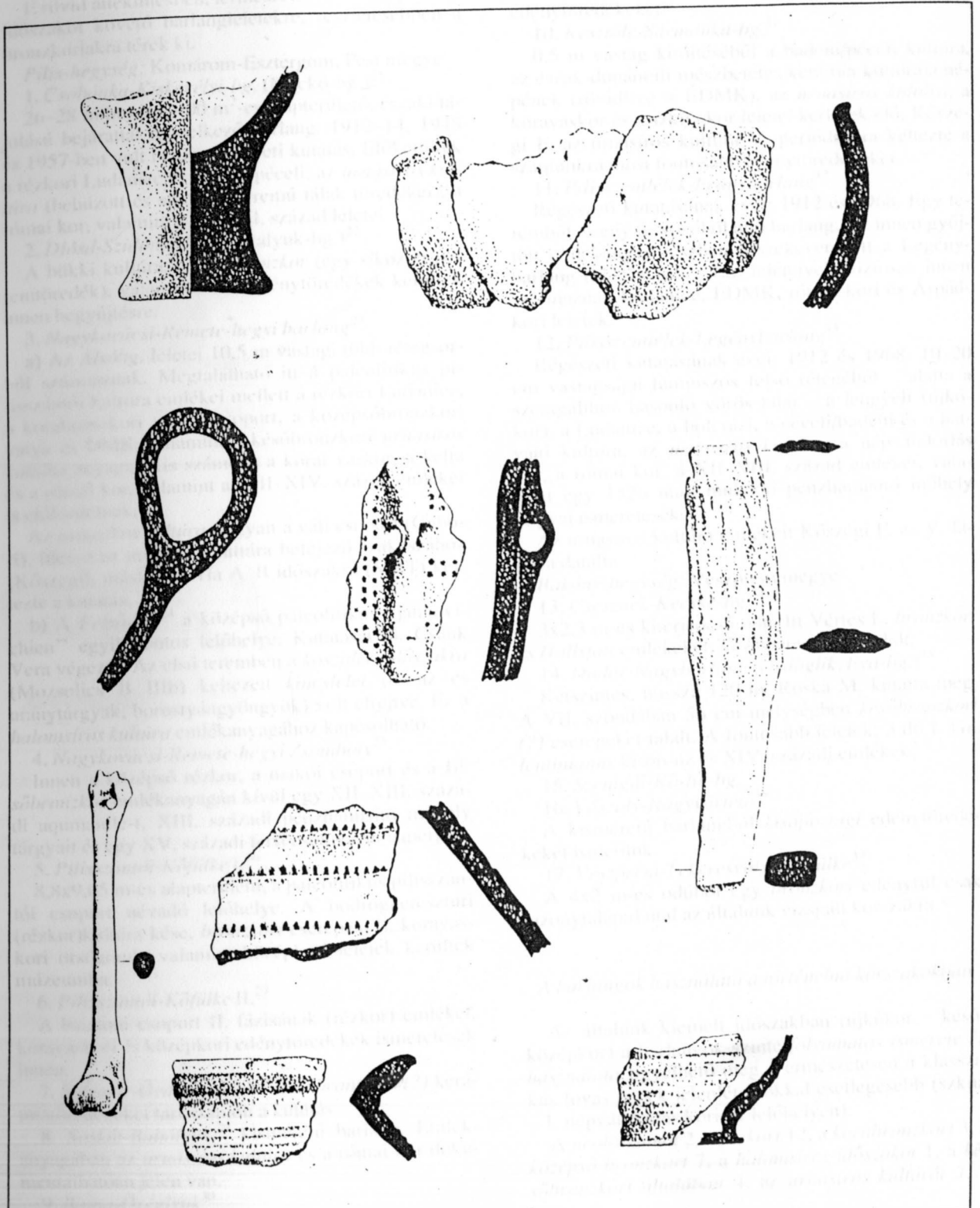
5. ábra. Későbronzkori településnyomok Szentgál határán kívül
 Abb. 5. Jungbronzezeitliche Siedlungen außerhalb der Flur von Szentgál

6. ábra. Szentgál Kö lik barlang emlékei 1-5.; Kisapostag, 3., 6-10.; Urmasiros kultúra fiatalabb szakaszának eleje
 Abb. 6. Gegenstände der Kö lik Höhle Szentgál, 1-5.; Kisapostag Kultur 3. Phase, 6-10.; jüngerer Abschnitt der Urnenfelderkultur

7. ábra. Szentgál Kö-lík barlang emlékei - 1-8., 11.: Urmaszoros kultúra fiatalabb szakaszának eleje, 9-10.: Baden/péceli kultúra
 Abb. 7. Gegenstände der Kö-lík Höhle Szentgál. 1-8., 11.: jüngerer Abschnitt der Urmentfelderkultur, 9-10.: Baden/Pécel-Kultur

8. ábra. Szentgál Kő-lék barlang emlékei - 1, 3., 5.: Urmasíros kultúra fiatalabb szakaszának eleje, 4. Baden/péceli kultúra, 6., 8.: Árpád-kor, 7., 9.: XIV-XV. század

Abb. 8. Gegenstände der Kő-lék Höhle Szentgál. 1, 3, 5.: jüngerer Abschnitt der Urnenfelderkultur, 4.: Baden/Pécel-Kultur, 6., 8.: Arpadenzeit, 7., 9.: XIV-XV. Jahrhundert

Régészeti leletes dunántúli barlangok
Kataszter (I. ábra)

E rövid áttekintésben, természetesen csak a paleolitik időszakot követő barlangleletekre, részletesebben a bronzkoriakra térek ki.

Pilis-hegység: Komárom-Esztergom, Pest megye

1. *Csobánka-Kiskevélyi-bg.* (Mackó-bg.)²¹

26–28 m hosszú, 400 m²-es alapterületű, északi tájolású bejáratú rendelkező barlang, 1912–14, 1948 és 1957-ben volt benne régészeti kutatás. Előkerültek a rézkori Ludanice és badeni/péceli, az urnasíros kultúra (behuízott és síkozott peremű talak töredékei), a római kor, valamint a XI–XIII. század leletei.

2. *Diósd-Szidónia-bg.* (Rókaljuk-bg.)²²

A bükk kultúra, a későbronzkor (egy síkozott peremtöredék), valamint kelta edénytöredékek kerültek innen begyűjtésre.

3. *Nagykovácsi-Remete-hegyi barlang*²³

a) Az *Alsóbg.* leletei 10,5 m vastag, több rétegsorból származnak. Megtalálható itt a paleolitikus pilisszántói kultúra emlékei mellett a rézkori Ludanice, a korabronzkori makói csoport, a középsőbronzkori vata és DMK, valamint a későbronzkori urnasíros kultúra anyaga. Kis számban a korai vaskor, a kelta és a római kor, valamint a XIII–XIV. század emlékei is előfordulnak.

Az urnasíros kultúra tárgyait a váli csoport (Gábori), illetve az urnasíros kultúra befejező szakaszához (Köszegi), másként a IIa A B időszakra (MRT) keltezte a kutatás.

b) A *Felső-bg.*²⁴ a középső paleolitikus „jankovičien” egyik fontos lelőhelye. Kutatását G. Csánk Vera végezte. Az első teremben a *kozideri időszakra* (Mozsolics B IIIb) keltezett *kincslelet* (bronz és aranytárgyak, borostyángyöngyök) volt elrejtve. Ez a *halomsíros kultúra* emlékegyéhez kapcsolható.

4. *Nagykovácsi-Remete-hegyi Zsomboly*²⁵

Innen a középső rézkor, a makói csoport és a későbronzkor emlékegyében kívül egy XII–XIII. századi aquamanile-t, XIII. századi pénzhamisító műhely tárgyait és egy XV. századi férfi esontvázát ismerjük.

5. *Pilisszántói-Kőfülke I.*²⁶

8,8x9,05 m-es alapterületű, a paleolitikus pilisszántói csoport névadó lelőhelye. A bodrogkeresztúri (rézkor)kultúra kése, bronzkori eserepek(?), koravaskori orsógomb, valamint középkori leletek kerültek múzeumba.

6. *Pilisszántói-Kőfülke II.*²⁷

A balatoni csoport II. fázisának (rézkor) emlékei, koravaskori és középkori edénytöredékek ismeretesek innen.

7. *Sólymár-Ördöglyukból*²⁸ későbronzkori(?) kerámiatöredékeket tart számon a kutatás.

8. *Sóskút-Babólyuk*,²⁹ kisméretű barlang. Emlékanyagában az urnasíros kultúra és a római kor dokumentálhatóan jelen van.

9. *Bajna-Öreglyuk*³⁰

Két agból álló, kisméretű barlang, hossza 15 és 31 m. A hatvani, az urnasíros kultúra, római- és Árpád-kori emlékei ismeretesek. Köszegi F. az urnasíros kultúra V. befejező fázisába sorolta a későbronzkori edénytöredékeket.

10. *Kesztöle-Sármánka-bg.*³¹

0,5 m vastag kitöltéséből a badeni/péceli kultúra, az észak-dunántúli mészbetűtes kerámia kultúrája népének (rövidítve = ÉDMK), az urnasíros kultúra, a koravaskor és a szkíta kor leletei kerültek elő. Köszegi F. az urnasíros kultúra V. periódusára keltezte a számunkra most fontosabb edénytöredékeket.

11. *Pilisszentlélek-Lánybarlang*³²

Régészeti kutatásának éveit: 1912 és 1968. Egy teremből és egy folyosóból álló barlang. Az innen gyűjtött emlékegy részben összekeveredett a Legénybarlang (ld. Kataszter 12.) leleteivel. Biztosan innen származnak Ludanice, ÉDMK, római kori és Árpád-kori leletek.

12. *Pilisszentlélek-Legénybarlang*³³

Régészeti kutatásának éveit: 1912 és 1968. 10–20 cm vastagságú humuszos felső rétegeből – alatta a szentgálihoz hasonló vörös talaj – a lengyeli (tűjkör), a Ludanice, a bolerázi, a péceli/badeni és a hatvani kultúra, az urnasíros kultúra, a népvándorlás kor, a római kor, a XII–XIII. század emlékei, valamint egy 1526 után működő pénzhamisító műhely tárgyai ismeretesek.

Az urnasíros kultúra emlékeit Köszegi F. az V. fázisra datálta.

Bakony hegység: Veszprém megye

13. *Csesznek-Kecske-bg.*³⁴

3x2,3 m-es kiterjedésű odu. Itt Vértes L. bronzkori és Hallstatt emlékeket, tűzhelynyomokat talált.

14. *Dudar-Nagybarlang (Ördöglik, Éva-bg.)*³⁵

Kétszintes, hossza 120 m. Roska M. kutatta meg. A VII. szondában 56 cm mélységben későbronzkori (?) eserepeket talált. A fontosabb leletek: 3 db I. Valentinianus kisbronz és XIV. századi emlékek.

15. *Szentgál-Kő-lík-bg.*

16. *Vászoly-Nagyvartető*³⁶

A kisméretű barlangból *kisapostagi* edénytöredékeket ismerünk.

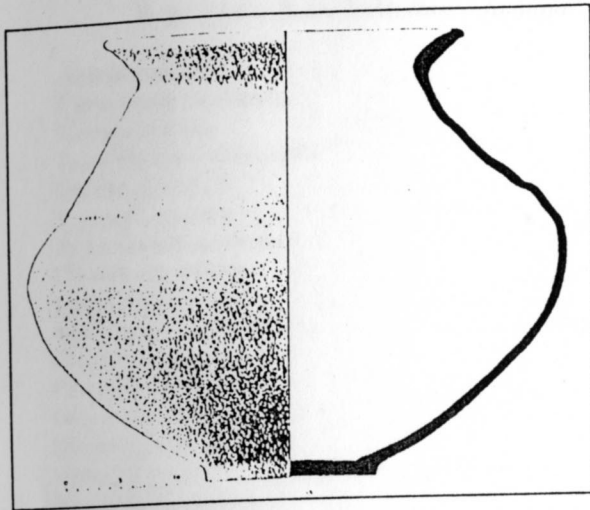
17. *Veszprém-Tekerésvölgyi kőfülke*³⁷

A 4x2 m-es odúból egy bronzkori edényfül csak bizonytalanul utal az általunk vizsgált korszakra.³⁸

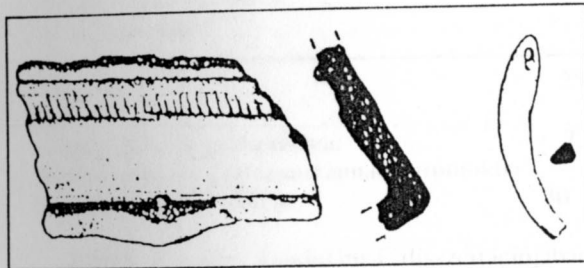
A barlangok használata a történelmi korszakokban

Az általunk kiemelt időszakban (tűjkör – késő középkor) a barlangok szinte folyamatos ismerete és használata figyelhető meg. Természetesen a klasszikus lovas népek jelenléte sokkal esetlegesebb (szkít: – I. népvándorlás kori – I. lelőhelyen).

A neolitikumot 2, a rézkort 12, a korabronzort 3, a középső bronzort 7, a halomsíros időszakot 1, a későbronzort általában 4, az urnasíros kultúrát 7,

9. ábra. Szentgál Kő-lik barlang, urna Urnasíros kultúra fiatalabb szakaszának eleje
Abb. 9. Kő-lik Höhle Szentgál, jüngerer Abschnitt der Urnenfelderkultur

10. ábra. Mészbetétes korsó töredéke (Kisapostag 3.) a „Régész járat” déli szakaszáról és fogból készített amulett
Abb. 10. Bruchstück eines Kruges mit Kalkeinsetzung (Kisapostag 3. Phase) vom südlichen Abschnitt des „Archäologenganges” und ein Zahnamulett

korai vaskort 4, a kelta kort 3 (- 1 2), a római kort 7, az Árpád-kort 6, a késői középkort pedig 4 lelőhelyen leltük fel a kataszterben feldolgozott barlangokban. A minta nagysága és különösen annak teljessége ugyan vitatható, az viszont talán elfogadható, hogy a barlangok legintenzívebb ismerete/használatát – a kutatás jelenlegi állása szerint – a bronzkorban figyelhető meg. Ebből is kissé kiemelkedik a későbronzkori periódus. Ez nyilván nem csak a menekülőhelyekénti felhasználást jelentheti, amint azt a réz-, középsőbronz-, római, Árpád- és középkor esetében vélelmezzük, hanem részben a gazdálkodás mikéntjével (ennek egyik területe a hegyvidék) is összefügghet.³⁸

A szentgáli Kő-lik barlang az első, rézkori emléket is tartalmazó bakonyi barlang. A badeni kultúra közeli kistelepei Nemesvázsony és Tótvázsony határában találhatók.^{38/a}

Azt is meg kell itt jegyeznünk, hogy a vászolyi barlangban (kat.16.) már konstataált kisapostagi időszak a szentgáli Kő-lik esetével megerősítést nyer. Figyelemre méltó az is, hogy a dudari barlangban (kat.14.) – a szentgálihoz hasonlóan – I. *Valentinianus kisbronzai* szintén előkerültek. Ebből arra következtethetünk, hogy a – feljebb már hivatkozott – barbár támadás a Bakony-régiót nagy mélységben érintette. Ahol pedig a lehetőség adott volt, a korszak népessége a barlangokba is bemenekült.

A megfigyelések és a rendelkezésre álló adatok szerint több barlangban *tűzelésnyomokat* konstataált a kutatás. Egy barlangban *kincsleletet* (halomsíros) rejtettek el, kettőben *pénzhamisító műhely* működött (XIII. századi és 1526. utáni), egyben *temetkezést* (XV. század) figyelt meg a régész. Sajnos a vizsgált időszak – s ez alól a minket most közelebbről érdeklő későbronzkor sem kivétel – barlangi leletanyagai szinte teljes egészében feldolgozatlanok. Nem ismerjük a kerámia, vagy más jelentősnek vélt anyagrészeket kívül eső (állattan, növénytan, embertan stb.) „melléktermékek” mennyiségét és minőségét, s így természetesen az ezekben rejlő információkat is nélkülöznünk kell.

Ilyen szempontból nézve – úgy véljük – szinte felbecsülhetetlen értékű a szentgáli barlang feltárása és az ott előkerülő emléktanyag, különösen ha a már folyamatban lévő munkálatokra gondolunk (ld. a Függelék). A Helikiti barlangkutató csoport tagjait kell hogy illesse elsősorban köszönet, hiszen munkájuk nélkül a lehetőséggel sem rendelkezhetnénk. A közeli jövőbeni feldolgozást megoldottnak tekinthetjük, hiszen az emberi esontokat Pap L., az állatesontokat Vörös L. a növényi mintákat pedig Gyulai F. fogja tüzetes vizsgálat tárgyává tenni.

Most csak megemlítjük, hogy az emberi csontvázak nagy mennyisége, amelyek mind az urnasíros kultúra anyagával egy rétegből kerültek elő, a barlang – hazánkban ezidáig – különleges (kultuszhely?) használatára hívják fel figyelmünket. Ezt megerősíteni látszik az askos (?) töredék (8. ábra 1.) jelenléte is. Elképzelhető, hogy az antropológiai és arheozoológiai anyag feldolgozása ilyen szempontból is hasznos eredményekkel szolgálhat.

Hertelendi Ede (ATOMKI) radicarbon vizsgálati eredményét (szénült fa a „Régész járat”-ból) csak kéziratomban lezárása után kaptam kézhez: 3360 +/- 60 BP, azaz 1740–1536 BC. Ebbe az időintervallumba pedig beleesik a korai mészbetétes kerámia kultúrája kialakulási ideje (1700–1650, korai bronzkor III.).³⁹

FÜGGFELÉK

I.

KROLOPP ENDRE

*Szentgál-Mecsek-hegy, Kő-lik-barlang,
Régész járat holocén Mollusca-faunája*

<i>Acicula polita</i>	2
<i>Carychium minimum</i>	1
<i>Vertigo pusilla</i>	4
<i>Truncatellina claustralis</i>	6
<i>Oreula doliolum</i>	5
<i>Vallonia costata</i>	2
<i>Achantinula aculeata</i>	6
<i>Chondrula tridens</i>	+
<i>Laciniaria plicata</i>	11
<i>Macrogastra plicatula</i>	4
<i>Coelofludina laminata</i>	1
Clausiliidae indet.	37
<i>Discus rotundatus</i>	4
<i>Discus perspectivus</i>	+
<i>Vitrea contracta</i>	1
<i>Aegopinella minor</i>	9
<i>Aegopinella pura</i>	1
<i>Exchilus glaber</i>	16
Zonitidae indet.	22
<i>Daudebardia rufa</i>	40
<i>Daudebardia brevipes</i>	3
Limacidae indet.	74
<i>Cepaea vindobonensis</i>	+
Helicidae indet.	3

Összesen: 252 db

sztyep elemek gyakorisága: 7,54%

kontinentális-mediterrán faunacentrumokba

szorolható fajok aránya: 30-70%

Füköh Levente kandidátusi disszertációjában az alábbi módon összegezte Krolopp E. meghatározását:

„A faunát alkotó 252 egyed közül csak elenyészo számban található nyílt területre utaló faj (7,5%), a fauna zömét a zárterdei fajok és a barlangkedvelő (troglófil) fajok dominanciája jellemzi, melyet jól példáz a *Daudebardia rufa* (15,9%) magas relatív gyakorisága és a *Limacidae* család fajának nagy példányszáma 74 db (24,9%).

Az állattoldrajzi elemzés is igen fiatal faunára utal mint az a kontinentális-mediterrán faunacentrumok tartozó fajok arányából – 30-70% – is kiolvasható. Ennek a faunaképnél alapján azt kell mondani, hogy a fauna a holocén legfiatalabb időszakából származhat. Ez a besorolás az ismert régészeti leletek korára sem mond ellent.”

II.

KORDOS LÁSZLÓ

Szentgál, Mecsek-hegy: Kő-lik-barlang, Régész jára

Pisces indet.	1
<i>Bufo</i> sp.	4 pelvis
<i>Rana</i> sp.	2 pelvis
<i>Lacerta</i> indet.	3
<i>Ophidia</i> indet.	3 + csigolyák
<i>Anquis fragilis</i>	7 pikkely
Aves indet.	2
<i>Rhinolophus hipposideros</i>	6 humerus + bulla
Chiroptera div.op.indet.	
<i>Talpa europea</i>	17
<i>Erinaceus europeus</i>	2
<i>Sorex minutus</i>	2
<i>Crocidura leucodon</i>	4
<i>Crocidura suaveolens</i>	1
<i>Crocidura ericetus</i>	
<i>Apodemus sylvaticus</i>	17 M
<i>Glis glis</i>	13
<i>Myodes glareolus</i>	13 M + 21
<i>Arvicola terrestris</i>	1
<i>Pitymys subterraneus</i>	8 M
<i>Microtus arvalis</i>	7 M
Arvicolidae indet.	23
<i>Lepus europeus</i>	2
<i>Sus creta</i>	9
<i>Meles meles</i>	1

Lukoh Levente kommentárja az alábbi:

„A gerinces fauna vizsgálat megerősíti a malakológiai anyag alapján kimutatott eredményeket, vagyis az üledék faunájának kora a holocén fiatal szakasza, bronzkortól máig (szubboreális-szubatlantikum). Idősebb nem lehet.”

- 1 *Eszterházy I.* Lista a Bakony barlangjairól = Folia Musei Historico-Naturalis Bakonyensis 3 (1984) 13.
- 2 *Eszterházy* 1984, 14.
- 3 Itt köszönöm meg a csoport tagjainak és vezetőinek elhívottágot, hogy a régészeti leletekre figyelemmel voltak és vannak. Ritkaságzámba menő módon a szentgáli Tanács, s most az Önkormányzat is maximális támogatással (szállás és anyagiak) segítik a csoport munkáját, amelyért külön dícséretet illeti őket. Köszönöm Regénye Judit kolleganom szívesését, aki a barlangi kutatás lehetőségét számomra lehetővé tette, lemondván a feladatról.
- 4 *Dornyai B.*: A Bakony Bp., 1927, 266.
- 5 A mintavételek a vörösharna talajból is megkezdődtek, a vizsgálatok folyamatosan indulnak. Ezen betelődés kora még ismeretlen.
- 6 A barlang morfológiájáról, keletkezéséről stb. Futo János geológus (Zirc) készült tanulmányt.
- 7 A további párluzamokat ld. a hivatkozott nódalomban. *Torma I.*: A balatonalaki bronzkori sír. VMMK 13 (1978) 15-26.; *R. Csányi M.*: Középső bronzkori telep a veszpremi Várhegyen. VMMK 13 (1978) 29-50.; *Novák Gy.* Óskori- és középkori varak a bakonyi Kesello- és Zoroghegyen = VMMK 14 (1979) 78-79., 82. és 7. kép 2-8.
- 8 Tököl 5., 12., 15., 21., 26., 74. s. *Patek I.*: A tokoli koravaskori urnatemető. BpReg XVIII (1958) 418. és 1. kép 6., 3. kép 4., 4. kép 5., 5. kép 5., 6. kép 4., 17. kép 3.; Budapest III. kerület telepről, Budapest Dunapart temetőből *Kőszegi F.*: A Dunántúli története a későbronzkorban Bp., 1988, 69., 73. és 50. l. 4., 6., 51. l. 5. *Kemenyecz I.*: Die Spätbronzezeit Nordostungarn Bp., 1984.
- 9 *Kovács G.*: Studien zum Symbolgut der Urnfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas = RGE 20 (1984) 50-53. és 54. l. 3. (madár), 54. l. 9. (bika); *Patek I.*: Die Urnfelderzeit Transdanubiens Bp., 1968, CLII-2. (madarak); *Nagy I.*: A tuzikútya és holdföld kérdése magyarországi leletek alapján. VMMK 14 (1979) 59-62. és 30. ábra (Zoroghegy), 39. ábra.
- 10 Vörös I. meghatározást chelyütt is köszönöm.
- 11 *Patek* 1968., *Kőszegi* 1988.
- 12 Gäbler D. meghatározásait itt mondok köszönetet.
- 13 *B. Nagy K.*: A dolbrönter keszmarai elemlelet. VMMK 13 (1978) 51-58.; *Nagy K.*: Adatok a fenekepusztai csod. történetéhez. Tapolcai Városi Múzeumi Közlemények I (1990) 282.
- 14 *Dienes I.*: A honfoglaló magyarok Bp., 1978, 79. és 17. kép. Kiszombor I. l. sírjából.
- 15 *Holl I.*: Kultúrdi kerámia Magyarországon (XIII-XVI század) = BpReg XVI (1958) 169.; *Uő.* Használati- és díszkerámia a budai várból = ArchÉrt 79 (1952) 182. és 2. kép 6. *Feld I.* *Gerehjes I.*: Késő középkori leletgyűjtés az ozorai várból = CAH 1985, 165. és 4. kép 1., *Uő.* Hódoltságkori leletgyűjtések az ozorai várkastélyból = CAH 1986, 174. és 9. kép 2., 10. kép 7.; *Holl I.* *Paradi N.*: Die Erforschung des mittelalterlichen Dorfes Nagykeszi = MittArchInst 12-13 (1983) 13. l. 2.
- 15a A meghatározásért T. Bíró Katalinnak tartozom köszönettel. Vizsgálatait követően talán eldönthető lesz, hogy a barlang mely óskori periódusának emlékműanyagához köthető. *T. Bíró K.*: Óskori és óskori patinált kőszkezemk nyersanyagának forrásai = ArchÉrt 111 (1984) 42-52.
- 16 Tervezett 1991. évi szondázásunk a barlang bejáratát és „Előter” részén ímómithatja a hely történetéről alkotott mostani képünket.
- 17 Mivel még csak a feldolgozás kezdetén állunk, nincs birtokunkban az ismételt ismeretek egésze. Az alábbi külföldi példák megerősítik ezen feltételezésünket. A jugoszláviai Unescó közseg mellett *Podumci* barlangjában, a szentgálihoz hasonlóan nem szisztematikus temetkezések! - esontvazakat és urnasírokat tartak fel. A jelensegeket a kutatás az *urnasírovs kultúra II. fázisára*, RBD III. A1 időszakra kellezta. *Vinski Gasparini, K.*: Kultura polja sa zarama u sjevemioj Hrvatskoj Zadaru, 1973, 199., 217-218.; A Vihovina mellett *Bezdanjaci* barlangjában a *középső- és későbronzkorra* kellezhető esontvazas sírokat tartak fel. *Drechner Baur, R.*: Srednje broncano doba u Lici i Bosni. In: Praistorija jugoslavenskih zemalja IV, Sarajevo, 1983, 248-251.
A nemetszági (korábban NDK) *Bud Frankenhansen* mellett *Kovackenberg I.* barlangban az *urnasírovs kultúra* leletei mellett embercsontokat és tüzelesnyomot találtak. Ugyanitt, a II. barlangban hasonló jelensegeket tapasztáltak. *Behm-Blanke, G.*: Heiligtümer, Kultplatze und Religion. In: Archäologie in der Deutschen Demokratischen Republik Leipzig Jena Berlin, 1990, 167-169.
Szlovákiában négy barlangból ismerünk feltételeg áldozatként odakerült embermaradványokat. *Barta, J.*: Die Magla-Hrasko-Höhle und ihre Funktion in der Hallstattzeit = StA VI (1958) 354.
- 17a *MRI* 2, 186. 4/9. lelöhely.
- 18 *Dienes* 1978, 50-53. és 17. kép.
- 19 *Torma* 1978.
- 20 *Mészoly A.*: A Bronzefunde des Karpatenbeckens Bp., 1967, 50-51. és 17. ábra.
- 21 *MRI* 7, 79., 7/5. lelöhely.
- 22 *MRI* 1, 12., 74. 6/21. lelöhely.
- 23 *MRI* 1, 122-123, 12/6. lelöhely; *Gabona M.*: A Remete-Barlang asatásának eredményei = BpReg XVIII (1958) 9-52.; *Kőszegi* 1988, 128. és 7. térkép.
- 24 *G. Csank Vera*: A Remete-Felső-barlang és a „dumantúli szelvény” = BpReg XXXVI (1984) 5-32., különösen 18. és 8., 11-12. kép; *Mészoly A.*: Der Bronzefund aus der Oberen Remete-Höhle = AAH XI. (1988) 27-61., különösen 40-45., 59. és 6. ábra.
- 25 *MRI* 7, 124-125, 12/11. lelöhely.
- 26 *MRI* 7, 153-154, 17/5. lelöhely.
- 27 *MRI* 7, 153-154, 17/8. lelöhely.
- 28 *MRI* 7, 219-28/11. lelöhely.
- 29 *MRI* 7, 226-26/12. lelöhely.
- 30 *MRI* 5, 36-1/12. lelöhely; *Kőszegi* 1988, 117. és 7. térkép.
- 31 *MRI* 5, 236-9/13.; *Kőszegi* 1988, 151. és 7. térkép.
- 32 *MRI* 5, 302-303, 18/6. lelöhely.
- 33 *MRI* 5, 300-302, 18/5. lelöhely; *Kőszegi* 1988, 7. térkép.
- 34 *MRI* 4, 76-19/3. lelöhely.
- 35 *MRI* 4, 93, 25/3. lelöhely; *Riska M.*: Bakonyi barlangkutatásaim = ArchÉrt 81 (1954) 153-162.
- 36 *MRI* 2, 223-50/10. lelöhely.
- 37 *MRI* 2, 250-81/64. lelöhely.
- 38 *Novák* 1979, 109.
- 38a *MRI* 4, 34/12., 15., 36/8-9., 11-12. lelöhely.
- 39 Vizsgálat kodja: Deb. 1693; *Bámbli G.*: A mészbetétes edények nepe eskak dumantúli csoportjának kialakulása és elterjedése = VMMK 11 (1972) 56.

ARCHAOLOGISCHE FUNDE IN DER „KÖ-LIK“ HÖHLE IM MECSEK-BERG BEI SZENTGÁJ.
(KOMITAT VESZPRÉM)
Vorläufige Meldung

Süd-südwestlich von der Gemeinde Szentgál, an der Nordwestseite des Mecsek-berges ist der Eingang der Höhle zu finden. Ihre Erschließung führen seit 1984 die Mitglieder der Höhlenforscherguppe „Heliktit“ der „Veszprémer Épitök SE“ durch. Die bis jetzt erschlossene Länge der Höhle beträgt ca. 400 m.

Während ihrer Arbeiten sammelten und sammeln sie mit großer Aufmerksamkeit die archäologischen Funde, aber diese gaben sie erst 1988 im Bakonyi Museum, Veszprém (heute Laczó Dezső Museum) ab. Bis dahin sind etwa 0,5% der gegenwärtig bekannten Menge gefunden worden. Der Verfasser schaltete sich 1989 in die Arbeiten ein.

In der Höhle kamen zum ersten Mal, unter den Höhlen des Bakony-Gebirges, Gefäßbruchstücke namentlich aus der *Baden/Pécel-Kultur* der Spätkupferzeit zum Vorschein.

Die Gegenstände der 3. Periode der mittleren Bronzezeit der *Kissapostag-Kultur* kamen auf der Eingangsterrasse, im „Vorraum“ und im „Archäologengang“ (Radiocarbon Informationsangabe, Deb-1693; 3360 +/- 60 BP, 1740-1536 BC) im südlichen Abschnitt in sehr kleinen Mengen zum Vorschein. Durch die Fundstelle ist ein bis jetzt weißer Fleck des Ausbreitungsgebietes der Kultur ausgefüllt worden. Die Mehrheit des Fundmaterials sind Gegenstände *Urnfelder-Kulturbevölkerung* der *Jungbronzezeit*, und zwar auf deren mittlere Phase, die Blütezeit, R Ha B1 zu datieren. Die menschliche Skeletteile, sie gehören mindestens zu 15-20 Individuen, können wahrscheinlich zu diesem Zeitalter gerechnet wer-

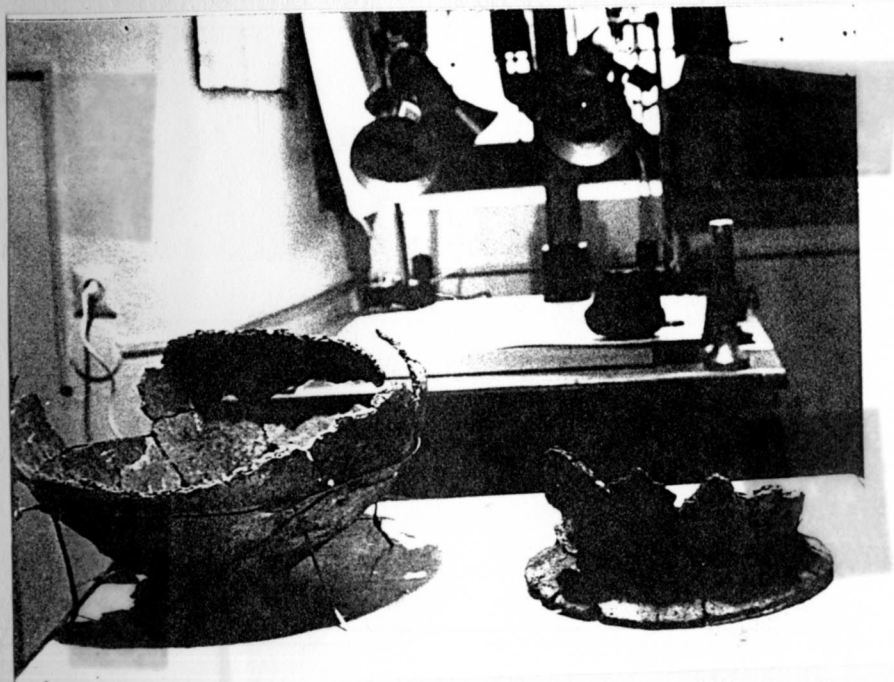
den. Wir nehmen an, daß die Höhle damals als Kultstätte benutzt. (Beispiele aus „Jugoslawien“, Tschechoslowakei und Deutschland deuten auch darauf hin.) Die möglicherweise ask. (Abb. 8.1) oder Mondidol (?) Bruchstücke scheinen diese Hypothese zu bekräftigen.

In kleiner Zahl, aber auffindbar sind die Gegenstände der *Romerzeit* (z.B. I. Valentinianus in der Pragerlei von Thessalonika gefertigte *centenionalis*), und der *Apollonzeit* (durchbohrtes Hirschknochen, ein Requisit der Fruchtbarkeitszauberei), sowie aus des Spätmittelalters (XV. Jahrhundert).

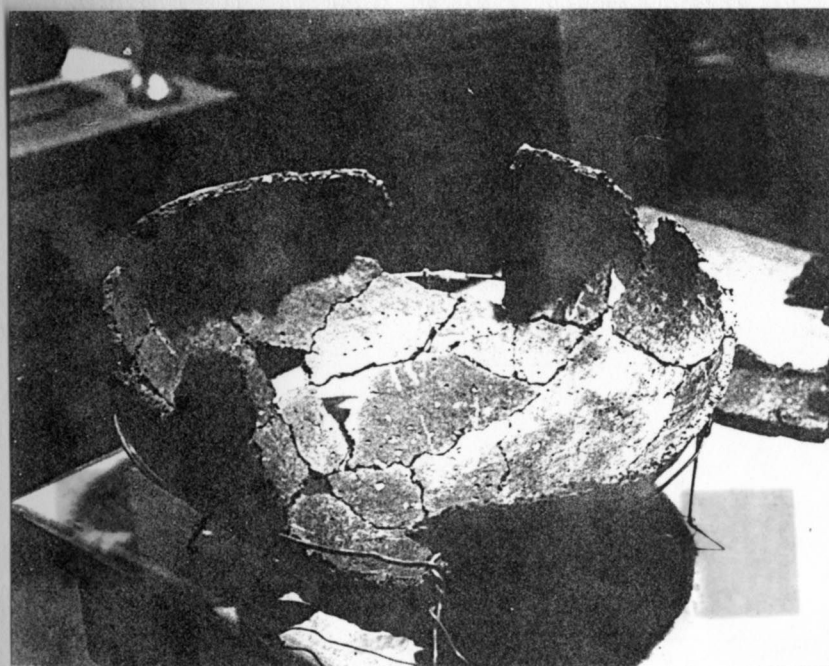
Mit Ausnahme der Jungbronzezeit wurde die Höhle in erster Linie als Zufluchtsort benutzt, worauf das *centenionalis* weist, welches mit der Sarmata-Quad-Invasion im Jahre 374 in Verbindung gebracht werden kann. Dasselbe lassen auch Andenken anderer Zeitalter in minimalen Mengen ahnen.

In meiner Arbeit habe ich die Fundstellen jener Höhlen in Nordtransdambien gesammelt, wo die archäologischen Gegenstände von der Neusteinzeit anfehlbar, zu finden sind (Abb. 1 Fundstellen).

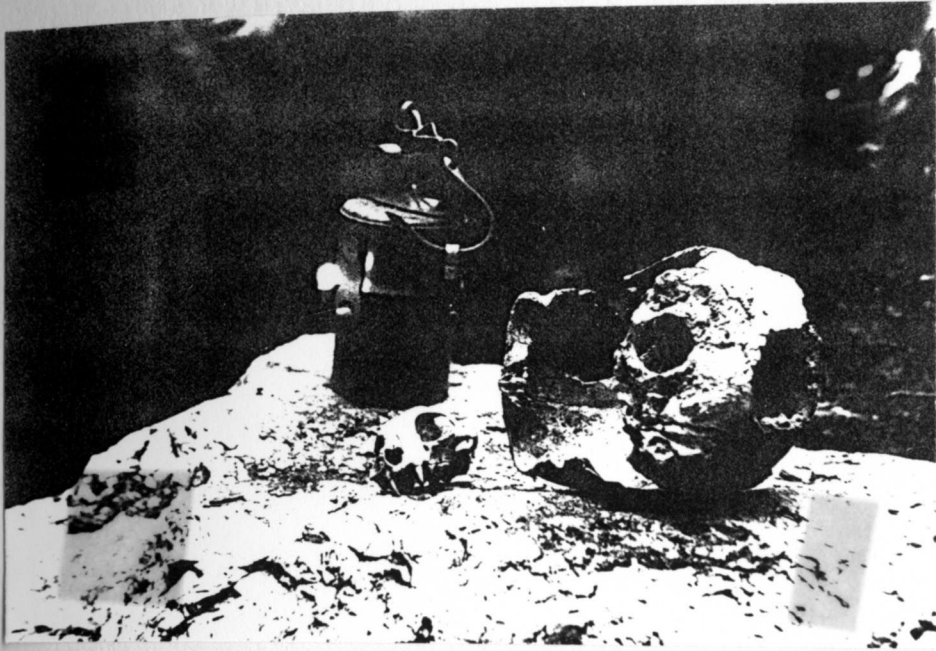
Im Anhang veröffentliche ich die taxonomische Zusammenfassung der aus der Ausschlämmung stammende Schnecke von Krotopp und L. Kordos bzw. der kleinen Wirbeltiere. Eine ausführliche Publikation ist noch Abschluß der begonnenen anthropologischen, zoologischen sowie botanischen Untersuchungen zu erwarten, in Begleitung weiterer radiocarbon Zeitalterbestimmungen.

Urnák restaurálása

Urnák restaurálása

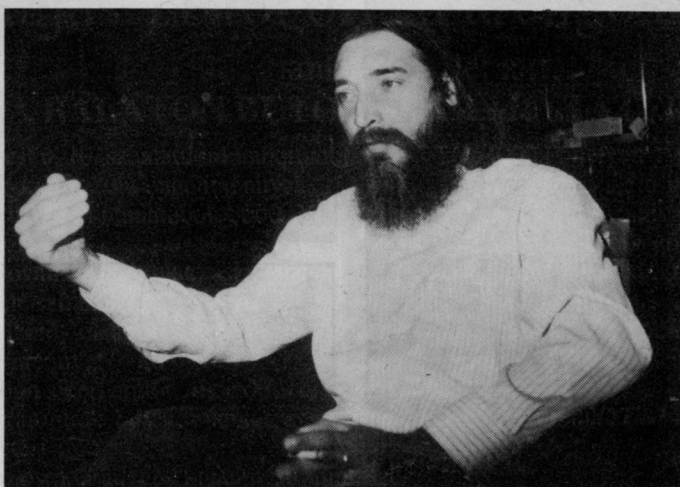
Emberi és állati csontok

Évkönyv alapítványból, barlangászok mint régészek

A kedvezőtlen anyagi feltételek mellett is fennmaradni, nem hagyni veszendőbe a kutatások eredményeit, publikálni és széles körű kapcsolatokat fenntartani – ez most a legfontosabb, de nem kevés erőfeszítést igénylő munka a Pápai Múzeum munkaközössége számára.

Rövid beszélgetésre ültünk le *Ilon Gáborral*, a múzeum igazgatójával (képünkön), aki jelenleg az új évkönyv szerkesztésén, korrektúráin dolgozik. Az évkönyv kiadása nem kis erőfeszítést igényel, de a létrehozott Rómer Flóris–Eszterházi Károly Alapítvány megteremti erre a lehetőségeket. Az első két kötet a múzeum kiadásában jelent még meg; azóta sok minden változott, a jogi helyzetük is. A megye nem tud számukra biztosítani megfelelő összeget, így teljes mértékben az alapítványra vannak utalva, amely két éve létezik. Vállalatok, vállalkozók, a megyei kögyűlés és a városi önkormányzat, sőt magánszemélyek is hozzájárulnak a kellő pénzösszeg megteremtéséhez.

Az évkönyv kiadásra kerülő III. és IV. kötete 16 tanulmányt tartalmaz, igen változatos tematikával, amelyben a régészet mellett természettudományos eredmények is napvilágot látnak, mint a Szélmező major madárvilága. A bronzkori üvegyöngy vizsgálatából szár-

Fotó: **Andrónyi András**

mazó eredmények is érdekesnek mutatkoznak, hiszen ez közép-európai névumnak minősül. Régészeti publikációként az ugori bronzkori temetkezések helyén fellelt kőeszközökkel szintén foglalkozik tanulmány, valamint Pápa város településszerkezetét is bemutatja egy dolgozat. Igen érdekesnek kínálkozik a ma a Nemzeti Múzeumban található *Janicsári Sándor* kardja, aki parlamenti képviselőként kapta ezt az ajándékot. A díszkardon számos korabali jelenség bevésett neve olvasható, közöttük *Mikszáth Kálmáné* is.

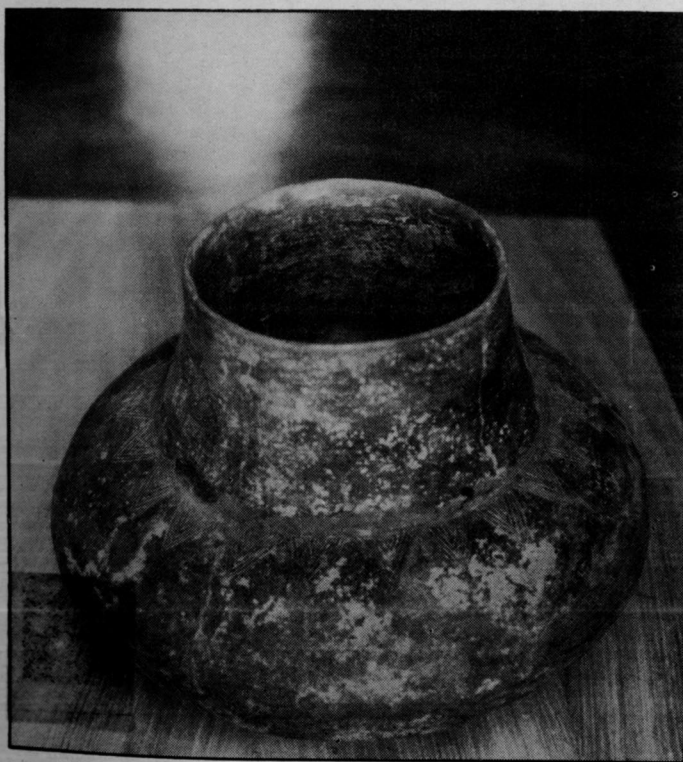
A nagy formátumú, mintegy kétszáz oldalas évkönyv iránt már-

is nagy az érdeklődés, és nemcsak belföldön. Így a Lengyel Régészeti Intézet nemrégiben kereste meg a múzeumot, és nemcsak az új évkönyvből kér példányt, de a korábbiakból is. Régebbi a kapcsolat a Londoni Régészeti Intézettel, a Német Régészeti Intézettel, a Pozsonyi Nemzeti Múzeummal. Annak ellenére, hogy Jugoszláviában pusztító harcok dúlnak, az ottani múzeumok továbbra is tartják a kapcsolatot Pápával.

Ami azonban fájdalmas valóság: a múzeum eddig százezer tárgyat magáénak mondható gyűjteménye csupán minimálisan gyarapodik. A kutatásokat néhányan társadalmi munkában végzik, néprajzi tárgyakat pedig elvételek kapnak ajándékba. A százezer forintos keretből ásatásokra már nem telik. Így ez a munka jelenleg pangásban van. Ugyancsak gond az is, hogy restaurálásra papír, textil, tárgyak és festmények vonatkozásában remény sincs. A gyűjtemény darabjai fokozatosan romlanak.

Mégis, megértő közreműködéssel, barlangászokkal végezni fognak az idén régészeti kutatásokat a szentgáli barlangban, mely igen gazdag középső bronzkori és kora vaskori leletekben. Itt lelték fel a fotónkon látható eddig még ismeretlen korú urnát.

Kvári Sinkó Zoltán

BARLANGBIOLÓGIA

Az 1992-es évben folytatódott a barlang faunájának felmérése. A gyűjtések, csapdázások és megfigyelések során a következő élőlényeket lehetett kimutatni a barlangból:

1. Nappali pávaszem	- <i>Inachis io</i>
2. Vörös csipkésbagoly	- <i>Scoliopteryx libatrix</i>
3. Kutwabenge- araszoló	- <i>Triphosa dubiata</i>
4. Közepes tegzes	- <i>Agrypnia varia</i>
5. Barlangi keresztеспók	- <i>Meta Menardi Latreille</i>
6. Érdes pinceászka	- <i>Porcellio scaber</i>
7. Barna százlábú	- <i>Litholius farficatus</i>
8. Árnyéklégy	- <i>Sciara ofenkaulis</i>
9. Gyakori lopódarázs	- <i>Sceliphron destillatorium</i>
10. ? bogár	- <i>Trechoblemus micros</i>
11. Közönséges denevér	- <i>Myotis myotis</i>
12. Kis patkósrú denevér	- <i>Rhinopkloplius hipposideros</i>
13. Nagy pele	- <i>Glis glis</i>

A ~~darinka~~ barlang élővilágára az elmúlt években az állandó változás volt a jellemző, fajok tűntek el és új fajok jelentek meg. Ebben az évben már nem talákoztunk futóbogarakkal, amelyek régebben az alsó teremben nagy számmal fordultak elő. Ellenben új vendégként üdvözölhettük a Tegzesek egyik fajtát, a Közepes tegzest, melyből egy párzó párt sikerült megfigyelni a barlang Régész-járati részén. Érdekes, hogy ez a faj állóvíznek élőlénye, mégis többször is megfigyelhettük itt a barlangban. Lepkénk közül leggyakoribb az itt telelő Nappali pávaszem. Barlangi lepkéket ritkábban figyelhettünk meg, mint az elmúlt évben. Téli időszakban három-négy Közönséges denevér telel a barlangban, melyek az év többi időszakát is itt töltik. Az elmúlt télen egy Kis patkósrú denevér is itt aludta téli álmát. Megfigyeltük, hogy a téli álmot alvó denevérek talán bioritmusukból, talán zargatásunkból kifolyólag gyakran felébrednek, és a barlangon belülről új helyen folytatják az alvást.

"

A bejárat környékén a lepkék mellett Barlangi keresztspókokat figyelhettünk meg. Az idei év érdekességei közé tartozik a Nagy pele, mely a barlangban telelt.

A következő évben folytatódik a megfigyelés és a gyűjtés melynek eredményeként talán jobban kirajzolódik a barlang faunája.

Schäfer István Zsolt

10

1

Myotis myotis

Dok
Magyar
a Kiss
/lász
barlang
négy
ban
vált

V. Dokumentációs munkák

Kisszénási barlang

12

Fotók

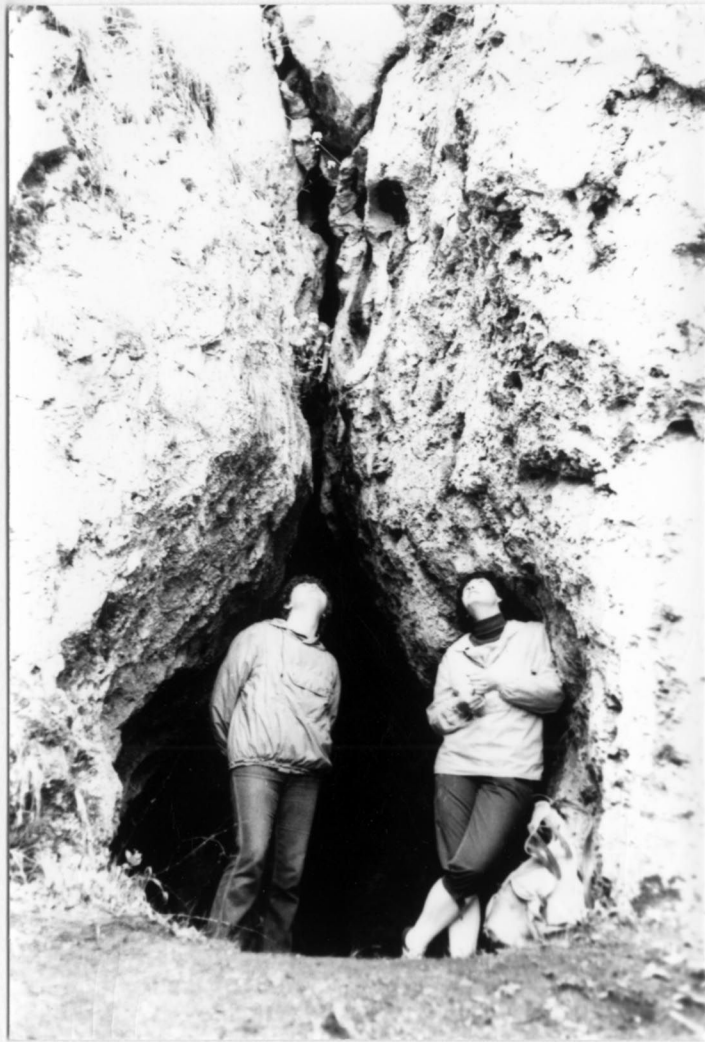
ab
ro
né

Dokumentációs fejezetünkben a budai hegyekben levő Nagyszénási és Kísszénási karsztterületeket néztük át. A Kísszénás oldalában találtunk egy kisebb barlangot, /lásd : foto/. A tengerszint felett 400 méteresen fekvő barlang hossza 15 méter, magassága 8-10 méter, szélessége 2 és 5 méter között változik. A barlang végpontjában eltömődés van, melyet érdemes lenne bontással megkutatni.

A barlang megközelíthető Solymárról a piros felzésen a Zsíros hegyen keresztül, a Nagyszénási turistaútról a piros barlang felzésen haladunk Észak-Nyugat irányába, ahol 1500 méteres út megtétele után érjük el a barlangot. A barlangot szép sziklarajzok veszik körül, amin mászó és ereszkedési gyakorlatokat is lehet végezni.

A barlangtól szép kilátás nyílik a Bükkök völgyeire is. Ideális, szép kirándulóhely.

A barlangot mindenképpen érdemes lenne kutatni.

Kisszénási barlang bejárata

VI. Csoportélet

Beszámoló

újságcikkek, előadások, publikációk.

Fotók

Csoportun tagjai 1992-ben is több helyen megfordultak. Megrendeztük a szokásos majálist az Alszezi réten, barlangi bejárással. Erre az alkalomra magyar-angol szórólapot is csináltunk a barlang ismertetésével, mert ebben az időpontban nemzetközi téjfutó verseny is volt.

Több előadást tartottunk iskolákban, Balatonalmédban a honismereti szakkör tagjainak. Negyven perces ismeretterjesztő filmet készítettünk Szentgálról és a barlangról. Ezt a filmet a veszprémi Helyőrségi Művelődési Otthonban márciusban bemutattuk. Szintén levetítettük Szentgálon és a veszprémi kábel TV -én is bemutattuk.

Több tagunk részt vett Olaszországban és Ausztriában alpesi magashegyi túrán. Természetesen hazai túrákat is végeztünk hazai hegyeinkben és barlangokban.

Október 3-án megtartottuk a Barlangvédelmi és Természetvédelmi Napot, melynek keretén belül ügyességi és tájékozódási versenyt is szerveztünk 3 fős csoportoknak. A rendezvény és a verseny jól sikerült, így ezt minden évben meg fogjuk szervezni.

A HEMÓban barlangász szakkört is indítottunk. Közben május közepén ellonták a kutató hézat ,ami az Alszezi réten volt felállítva. Később szeptemberben Márkó nevű községben megtalálták, s visszaállítottuk a helyéte.

Meghívó

Filmbemutató meghívója

Szeretettel várjuk Önt
március 17-én 17 órakor a Veszprémi
Helyőrségi Művelődési Otthon kamara
termében a Heliktit Barlangkutató Csoport
filmbemutatójára

Filmbemutató meghívója

MAGYAR HONVÉDSÉG

HELYŐRSÉGI
KLUB
VESZPRÉM

MŰSOR

1992.
MÁRCIUS

Filmbemutató műsorfüzete

8-án 9 órakor a kamarateremben

MIKROSZÁMÍTÓGÉPES KLUB
alakuló közgyűlés

10-én 9–14 óráig a színházteremben

Önkéntes és állami tűzoltóparancsnokok továbbképzése, szakmai bemutatóval.

13-án 14 órakor a színházteremben

MH Légvédelmi Parancsnokság ünnepi állománygyűlés

14-én

a Bakony Harci Helikopter Ezred

II. REPULÓS BÁLJA

Részletes felvilágosítás a parancsnokságon

17-én 17 órakor a kamarateremben

A HELIKTIT BARLANGKUTATÓ CSOPORT
filmbemutatója

SZENTGÁL KŐ-LIK BARLANG

címmel

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

18-április 3-ig a társalgóban

SAJDIK FERENC KARIKATURISTA KIÁLLÍTÁSA

Megtekinthető naponta 9–18 óráig

18-án 16.30 órakor megnyitó

II. évfolyam, 10. szám 1992. március 13.

CIVIL monitor

VESZPRÉMI HETILAP

**Helyőrségi Művelődési
Otthon**

17-én 10.00 órakor a kamarateremben a Helikit barlangkutató csoport filmbemutatója Szentgál Kő-lik barlang címmel

Ujságcikkek

Amatőr szenvedély

Film készült a barlangászok életéről

Kedden este a veszprémi helyőrségi klub kamaraterme épp-hogy kicsinek nem bizonyult, olyan sok érdeklődő gyűlt össze egy különleges „filmpremierre”. Az Építők SE Heliktit Barlangkutató Csoportja évek óta kitartó, fáradhatatlan munkával faggatja a Szentgál melletti Mecsek-hegy gyomrában húzódó barlangrendszer titkait. Nem mindennapi szenvedélyükről *Varga Károly* operatőr, valamint *Schäfer István* és *Fodor József* jóvoltából a tapolcai Kinizsi Pál Laktanya videostúdiójának berendezésein film készült,

amit az említett napon tekinthettek meg a kíváncsiak.

A *Hartig Miklós* vezette lelkes kis csapatnak a szentgáli önkormányzat adott otthont, kutatóházat és évenkénti anyagi támogatást biztosítva számukra. Érthető hát, hogy a film a történelmi múltú, megkapó hangulatú bakonyi település képeivel indít, s csak ezután következnek a rejtelmes és izgalmas barlangi felvételek.

A Kőlik-barlang jelenleg feltárt hossza 400 méter, mélysége 25–30 méter, de feltételezések szerint a barlangrendszer kiterjedése ennél lényegesen nagyobb. A barlangászcsoporthoz szakavatott segítőkkel dolgozik. A különleges cseppkőképződményeket *Futó János* geológus vizsgálja, a barlangfeltárás során előkerült régészeti leleteket *Ilon Gábor* régész. A barlang növény- és állatvilágáról ugyancsak alapos felmérés készült.

Mindarról, amit a film megmutatott, az érdeklődők személyes tapasztalatokat szerezhetnek az évente többször megrendezett nyílt napokon, amikor barlangászok kíséretében maguk is leereszkehetnek a hegy titokzatos mélyébe.

MAGYAR HONVÉDSÉG

HELYŐRSÉGI
KLUB
VESZPRÉM

MŰSOR

1992.

ÁPRILIS

BARLANGÁSZ SZAKKÖR

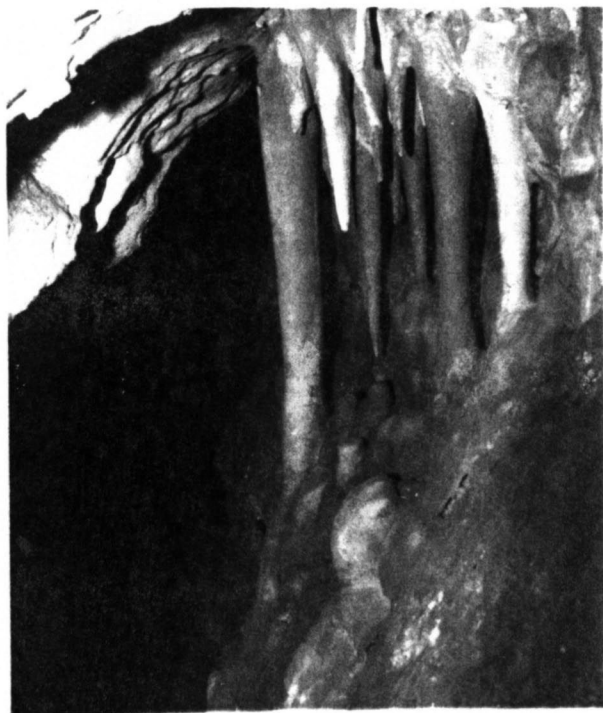
A szakkörbe azoknak a tanuló és dolgozó fiataloknak a jelentkezését várjuk, akik szeretnének megismerkedni a barlangászás és a barlangkutató izgalmas élményével. A szakkör tagjai az előadások és a hétvégi túrák alkalmával megismerhetik az ország barlangjait.

Foglalkozás: minden héten kedden 17 órától

A szakkört a HELIKTIT BARLANGKUTATÓ CSOPORT tagjai vezetik.

Szakköri díj: 100 Ft/hó

SZENTGÁL KŐ-LIK BARLANG
THE STONE - HOLE CAVE OF SZENTGÁL

Szentgálról a piros turista-
jelzésen déli irányba indulva
2 Km gyaloglás után érjük el
a 448 méter magas Mecsek hegy-
et. A hegy nyugati, sziklacso-
portokkal tarkított meredek
oldalában 70 méter magasan nyi-
lik a Kő-lik barlang bejárata.
A feltárás alatt álló barlang
jelenlegi hossza 400 méter ,
mélysége 25-30 méter. Az átme-
neti dolomitban képződött jár-
atrendszer több teremből áll,
melyeknek magassága néhol elé-
ri a 10 métert is. A termek
falát cseppkövek és cseppkőle-
folyások díszítik. A barlangot

a veszprémi Heliktit Barlangkutató Csoport kutatja. A feltáráson
dolgozó barlangászok szívesen végigvezetik az érdeklődőket a már
feltárt járatokon, termeken.

After leaving Szentgál into the direction " South ", following
the red tourist sign, approximately two km-s from the border of
the village we reach the " Mecsek Mountain / 448 m high /. On
the western rocky side of the Mountain in a height of 70 meters
opens the entrance of the Kőlik, the stone hole cave.
The height of the cave -which is presently under revealing is
400 meters. The depth 25-30 meters. Its erection is a cleft
system- built in the transitory Dolomit -which contains also
halls, which are reaching a height more than 10 meters. The
walls are full of stalactites and stalactites. The revelation
of the cave was made by the " Helictit " cave explorer company.
The members of the Company are showing with pleasure the cave
who are interested in this matter.

Veszprém Megyei Barlangász és Természetvédelmi nap
1992. október 03. -án

A Veszprém Megyei Természetbarát Szövetség támogatásával az ÉPÍTŐK Természetbarát Sportegyesület Barlangász és Természetvédelmi nap alkalmából nyílt barlangi és gyalogtúrát szervez az alábbi állomások, illetve létesítmények felkeresésére.

A túrán résztvehetnek természetbarát sportegyesületek, ODK. tagok, általános iskolák felsőlagozatos diákjai. (5-8 fős csoportok, felnőtt kísérettel.)
A gyalogtúra - barlangi túra ingyenes, amelyre mindenki saját felelőségére indul. A szervezőktől kártérítés nem igényelhető.

Hideg élelmet, ivóvizet vagy üdítőt, barlangmászáshoz alkalmas ruhát és zseblámpát, továbbá az utazáshoz utiköltséget mindenki egyénileg hozzon.

A csoportok vezetői, illetve túravezetők a Bakony déli részéről turista tét-képet és tájolót hozzanak magukkal.

Gyalog- és barlangtúra állomás helyei:

Indító állomás: Szentgál faluközpont barlangász bázishely.
Közbenő állomás: Kő-lik barlang

Szentgál tiszafás hegycsúcs esőbeálló

Menyekei erdőszház

Cél állomás: Márkó főút melletti vendéglő parkolója

Az állomáshelyeken pontőrök lesznek, akik a feladott kérdéseket pontozzák.

Időmérés nincs!

Csak a piros felfestett jelzett úton haladhatnak a túrázók.

A legtöbb pontot összegyűjtött csoportok felnőtt, középiskolás és általános iskolás kategóriában tárgyjutalomban részesülnek a célállomáson.

Útvonal hossza: 13 km.

A szervezők szállást biztosítani nem tudnak!

Láborozáshoz alkalmas a Mecsek-hegy lábánál lévő Alszegei rét.

Az első csoport indítása 8 órakor, majd a további 10-15 percenként.

Veszprém VONAL PÜ-ről Szentgálra autóbusz indul: 7,00 9,25 10,25.

Márkó főút melletti autóbusz megállóból Veszprémbe autóbusz indul: 15,00 óra után kb. félóránként.

Veszprémből autóbusz csatlakozás van Ajkára 16,24 17,00 18,00 18,45

Várpalotára 14,55 15,00 15,30 16,50 18,35

Pápára 14,20 15,50 18,30

Tapolcára 15,30 16,50 18,00

Balatonfűrédre 14,25 15,20 16,00 17,00 18,15

Minden túrázóknak kellemes időtöltést és kikapcsolódást kíván a szervező bizottság nevében:

Szilágyi László
szakosztály vezető

Hartig Miklós
barlangi csoport vezető

Tisztelt "Heliktit" Barlangkutató Csoport!

Ezúton is megköszönöm azt a színes, videovetítéssel egybekötött előadást, melyet Hartig Miklós tartott a Táncsics Szakiskola kollégiumában. A már hagyományosnak mondható élménybeszámolót nagy érdeklődéssel hallgatták tanulóink, bizonyára újabb barátokat szerezve a természet szeretetének.

„Táncsics Mihály” Építőipari Szakközépiskola
és Szakmunkásképző Intézet Kollégiuma
Veszprém, Eötvös K. u. 3.

Németh Ferenc
kollégiumvezető

Veszprém, 1992. november 19.

Sítúra a budai hegyekben

Alpok, magashegyi tûrák

Augusztin tanya

Az egyesület kulcsosháza

Szilveszteri sítúra

Szilveszteri sítúra

Meghívó

Karácsony a barlangban

Idén, karácsony közeledtével ünnepelni gyűltek össze a Szentgál melletti Kő-lik barlangban az Építők SE Heliktit Barlangkutató Csoportjának tagjai. A múlt hét péntekjén a barlang nagytermében gyertyák gyúltak, csillagszórók ragyogták be a nedves cseppköveket és nem maradt el a szokásos ajándékozás sem. Az egész évi kemény munka után a Mecsek hegy titkainak faggatói így kívántak egymásnak boldog karácsonyt és békés újesztendőt.

sbe.

NAPLÓ - 1992. december 22., kedd - 11

Évzáró karácsonyi búcsúest

Szeretettel meghívunk a hagyományos

évváró karácsonyi búcsúestre

1992 december 12-én délután 16-órától

Helyszín Szentgáli Kutató Bázis és a Kő-lik barlang

Heliktit Barlangkutató Csoport

Karácsony a barlangban

Idén, karácsony közeledtével ünnepelni gyűltek össze a Szentgál melletti Kő-lik barlangban az Építők SE Heliktit Barlangkutató Csoportjának tagjai. A múlt hét péntekjén a barlang nagytermében gyertyák gyúltak, csillagszórók ragyogták be a nedves cseppköveket és nem maradt el a szokásos ajándékozás sem. Az egész évi kemény munka után a Mecsek hegy titkainak faggatói így kívántak egymásnak boldog karácsonyt és békés új esztendőt.

sbe.

NAPLÓ - 1992. december 22., kedd - 11

Évváró karácsonyi búcsúest

Végül az 1992-es évet a december 12-13-án a szokásos
évváró karácsonyi búcsúesttel zártuk.

Itt szeretném megköszönni azon tagjaink lelkes mun-
káját, akik egész évben kitartóan résztvettek a kutatás-
ban. Kívánom, hogy az 1993-as évet még nagyobb lelkesé-
déssel kezdjék!

Veszprém, 1993. január 28.

Barlangkutató Csoport
vezetője